

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra psychologie a patopsychologie

Bakalářská práce

Aleksandra Jachnická

Zobrazení rodiny v kresbě dítěte předškolního věku

Vedoucí práce: Mgr. Michaela Pugnerová, Ph.D.

Olomouc 2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „*Zobrazení rodiny v kresbě dítěte předškolního věku*“, vypracovala samostatně na základě použití literárních zdrojů, které cituji a uvádím v přiloženém seznamu použité literatury.

V Jablunkově, dne 20.6. 2022

.....

Aleksandra Jachnická

Poděkování

Ráda bych vyjádřila upřímné poděkování vedoucí mé bakalářské práce, paní Mgr. Michaelle Pugnerové, Ph.D., za poskytnutí cenných rad, vyjádření ochoty a za odborný dohled při práci na tomto tématu. Dále bych chtěla poděkovat mateřské škole v mém místě bydliště, za poskytnutí potřebných informací a kreseb v rámci rozboru v praktické části. Zvláštní poděkování patří také mé rodině a přátelům, kteří mi byli po celou dobu mého studia oporou.

Aleksandra Jachnická

Obsah

Úvod	6
TEORETICKÁ ČÁST	8
1. Charakteristika předškolního období.....	9
1.1 Fyziologický vývoj	9
1.1.1 Vývoj hrubé motoriky	10
1.1.2 Vývoj jemné motoriky	11
1.2 Kognitivní vývoj	12
1.2.1 Vnímání.....	12
1.2.2 Myšlení.....	13
1.2.3 Představivost	13
1.2.4 Pozornost.....	13
1.2.5 Paměť	14
1.2.6 Řeč.....	14
1.3 Emoční a sociální vývoj.....	15
1.3.1 Emoční vývoj	15
1.3.2 Sociální vývoj.....	16
2. Rodina a její role v životě dítěte	18
2.1 Definice rodiny	18
2.2 Funkce rodiny	19
2.3 Typy rodiny.....	20
2. 4 Vztahy mezi rodinnými členy	21
3. Dětská kresba.....	24
3.1 Vývojová stadia dětské kresby.....	25
3.2 Vývoj kresby lidské postavy	26
3.3 Symbolika v dětské kresbě.....	27
3.3.1 Barvy	27
3.3.2 Dům.....	28
3.3.3 Zvířata	29
3.3.4 Strom	29
3.4 Specifické znaky v dětské kresbě	30
4. Diagnostika pomocí dětské kresby	31
4.1. Test kresby lidské postavy	31
4.2 Test kresby rodiny.....	32

4.3 Test Kresby začarované rodiny.....	34
PRAKTICKÁ ČÁST	35
Úvod	36
1. Cíle výzkumného šetření.....	36
2. Teoretická východiska.....	36
3. Stanovení výzkumného předpokladu (dále jen VP)	37
4. Popis sledovaného vzorku	37
5. Použité metody.....	37
5.1 Polostrukturovaný rozhovor.....	37
5.2 Pozorování	38
5.3 Kazuistika	38
6. Postup při sběru dat	40
7. Výsledky výzkumu.....	40
8. Diskuse	60
Závěr.....	63
Použitá literatura.....	64

Úvod

Bakalářskou práci bude provázet téma, které se zabývá dětskou kresbou dítěte předškolního věku. Kresba dítěte poukazuje na to, jakým způsobem vidí a vnímá svět. Kreslení bychom mohli označit jako první formu zaznamenávání myšlenek, reality a sebevyjádření. Děti, na rozdíl od dospělých, nedokážou ještě v plné míře vyjádřit slovy všechny své myšlenky a emoce, tak jak by chtěly. Mohou je však vyjádřit pomocí kresby. Než se dítě naučí mluvit a později psát, nejdříve kreslí. Proto kreslení je pro dítě nej přirozenějším sebevyjádřením. Je to cesta k seznámení se s jejich světem. Každý tvar, barva a detail odehrávají důležitou roli, protože jsou vyjádřením vnitřního světa, pocitů, myšlenek, fantazie, představ, snů, přání, ale zároveň i problémů, úzkostí nebo trápení. Skrze kresbu dokážeme také posoudit úroveň myšlení, motorické či umělecké schopnosti dítěte. Z toho důvodu dětská kresba je účinným prostředkem pro diagnostiku dítěte, a to po osobní, vztahové, citové, umělecké nebo kognitivní stránce. Kresba také dokáže odhalit osobnost, temperament nebo charakter dítěte. Je to jednoduchá cesta k poznání nepoznaného. Velkou pozornost si zaslouží kresba, která zobrazuje rodinu a její citové vazby. Ukazuje místo dítěte v rodině, vztahy k rodičům a sourozencům. Dítě dává svět své rodiny na papír, ať už vědomě nebo nevědomě.

Téma mé bakalářské práce jsem si vybrala z jednoho důvodu, protože si myslím, že rodina je důležitou, nezastupitelnou a nedílnou součástí našeho života. Rodinné prostředí dává jisté vzorce a postoje pro socializaci člověka. Měla by dítěti dávat bezpečí a lásku, proto je důležité o rodině hovořit a věnovat ji naši pozornost. Existuje mnoho způsobů pro zkoumání, diagnostiku a zaobírání se tématem rodiny, ale domnívám se, že dětská kresba je tím nejlepším způsobem, jelikož je přirozeným a nenásilným prostředkem pro sebevyjádření. Podnětem k napsání bakalářské práce na tohle téma, byla rovněž praxe v mateřské škole, kde jsem se setkala s dětskou kresbou a jejím zobrazením rodiny.

Práce je rozdělená do dvou částí. V práci se budeme věnovat zobrazení rodiny skrze dětskou kresbu a jejími možnostmi v diagnostice. V teoretické části se pokusíme o shrnutí poznatků souvisejících se zobrazením rodiny prostřednictvím dětské kresby. V první kapitole se dozvíme o vývoji dítěte předškolního věku. Dále v druhé kapitole budeme věnovat pozornost rodině a její důležitosti. Jakou funkci by rodina měla plnit a jaký má vliv na vývoj dítěte. V třetí kapitole se zaměříme na dětskou kresbu a její vývoj. Ve čtvrté kapitole uvedeme

diagnostické možnosti kresby. Praktická část se pak věnuje výzkumu a diagnostice dětské kresby. Každá kresba je zpracovávána na základě kresebné kazuistiky. Cílem této bakalářské práce je zjistit, zda se rodinná situace a vztah dítěte k členům rodiny promítá v kresbě dítěte, dále také porovnat kresby rodiny dítěte z různého rodinného prostředí.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Charakteristika předškolního období

Předškolní období s sebou nese různé názvy. Setkat se můžeme s následujícími názvy dle různých autorů: Kuric (1986) uvádí „*předškolní dětství*“, Příhoda (1967) „*druhé dětství*“, anebo Štefanovič (1980) uvádí pojem „*starší předškolní věk*“ (Plevová in Šimíčková-Čížková a kol., 2010, s. 75).

Kolář a kol. (2012, s. 325) jasně, stručně a srozumitelně popisuje předškolní období jako „*Etapa velmi intenzivního rozvoje dítěte – přibližně od tří let do šesti let věku. Dochází k zvládnutí mateřské řeči, základních pohybových schopností, rozvinuté myšlení konkrétní povahy (s prvky myšlení abstraktního), základních sociálních dovedností, respektování pravidel společného soužití. Dospívá k tzv. školní zralosti. Rozvoj je závislý především na kvalitě rodiny, na jejích možnostech a jejích pedagogických kompetencích*“.

V rozsáhlejší pojetí předškolní věk představuje období od narození až po povinnou školní docházku. Předškolní věk v užším pojetí je nazýván „*věkem mateřské školy*“, ale není to jednoznačné, jelikož ne každé dítě navštěvuje mateřskou školu, a hlavně základem pro výchovu je rodina (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 87).

Vágnerová a Lisá (2021, s. 171) uvádí předškolní období jako období od 3. do 6.-7. roku života. Znázorňuje období, ve kterém nastává příprava na povinnou školní docházku. Dítě se učí žít v stabilitě sám se sebou a také s okolním prostředím a světem. Během poznávání světa, důležitou roli hraje představivost, která je doprovázená intuitivním přemýšlením, nikoliv logikou. Projevuje se zde egocentrismus, který má vliv na chování dítěte. Předškolní věk je také nazýván jako období iniciativy, kdy dítě má potřebu si odůvodnit a potvrdit své hodnoty. V tomto období je velice zásadní socializace. Dítě se připravuje na život mezi lidmi a je zde nutné, aby se podřídl jistým pravidlům a zásadám vůči lidem a světu.

1.1 Fyziologický vývoj

„*V předškolním věku tělesné aktivity a obratnost významnou měrou pomáhají dítěti zapojovat se do společných činností s ostatními dětmi. Pohyblivost a přesnost pohybů ovlivňuje rychlost při běhání, skákání, prolézání, hrách s míčem. Menší pohyblivost a zručnost má vliv*

na preferenci činnosti. Jestliže je dítě v některé činnosti neobratné, nejisté, bojácné, zpravidla ji po určité době nevyhledává: ať již jsou to činnosti z oblasti hrubé či jemné motoriky, grafomotoriky. Většinou se bez záměrného vedení tato oslabení nekompenzuje: následně tím může být ovlivněno mnoho schopností a dovedností“ (Bednářová, Šmardová, 2015, s. 6).

U dítěte ve věku tří do šesti let, se stavba těla mění. Dítě se stává štíhlejší a nastává nerovnoměrnost mezi vývojem končetin, trupu a hlavy. Na konci předškolního věku nastupuje období vytáhlosti a nastává osifikace. Fyziologický vývoj prochází „první strukturální přeměnou“, která přispívá k nesouladu v oblasti jak tělesné, tak i duševní. Z toho důvodu je dobré, když u dítěte tento proces proběhne ještě před nástupem do školy (Plevová in Šimíčková-Čížková a kol., 2010, s. 75).

Motorický vývoj, zde hraje důležitou roli. Dle Plevové in Šimíčková-Čížková a kol. (2010, s. 75.) bychom mohli označit předškolní věk jako „*Neustálé zdokonalování a zlepšování pohybové koordinace a elegance. Pohyb zůstává neustále nejpřirozenější potřebou dítěte*“.

1.1.1 Vývoj hrubé motoriky

Dle Kocha a Matějčka (1960, s. 284-285) u dítěte ve třech letech již proběhl motorický vývoj základních pohybů-má vzpřímený postoj, umí chodit a běhat. Ovládá základní pohyby v praktickém životě, jako je například svlékání a oblékání. Díky základním pohybům, které se naučil, se dítě dále rozvíjí a zdokonaluje. Pro dítě předškolního věku je charakteristické, že je často v neustálém pohybu, jak při hře a zábavě, tak i během stravování. Dítě potřebuje být neustále v pohybu. Dalším charakteristickým znakem je pokrok v udržení rovnováhy. Tříleté dítě zvládá stát na jedné noze jen chvíli, pětileté zvládá vydržet již několik sekund a šestileté již delší dobu. Dále se také zlepšuje koordinace pohybu, která dítěti pomáhá lépe ovládat své tělo, a hlavně také jemné pohyby rukou. Ramenní a loketní klouby jsou dostatečně uvolněné, ale pohyby rukou nejsou úplně diferencovány, z toho důvodu dítě zvládá házet míčem, ale ne s jistotou chytat.

1.1.2 Vývoj jemné motoriky

Svaly, které napomáhají k lepší koordinaci jemných pohybů, se rozvíjejí velmi pomalu. Do jemných pohybů můžeme zařadit úchop, manipulace s drobnými předměty, nebo také kreslení a psaní. K rozvoji jemné motoriky napomáhají hlavně každodenní činnosti, samoobsluha, manipulační hry nebo tvoření. V předškolním období se dítě především snaží napodobovat dospělé, kterým chce pomáhat. Z důvodu ještě nevyzrálé koordinace pohybu, jsou děti často odrazovány, a to kvůli tomu, aby se nezranily nebo něco nezničily. Ale právě zapojení dětí do těchto činností, může ve velké míře přispět k rozvoji jemné motoriky. Pro rozvoj jemné motoriky se doporučuje poskytnout hračky typu-kostky, stavebnice, puzzle, korálky, kuličky a další (Bednářová, Šmardová, 2021).

Lateralita

Zjištění lateralit je v tomto směru nepostradatelné. Pro čtení a psaní je důležité znát lateralitu ruky a oka. Do čtyř let dítě užívá ruce symetricky a asymetricky, což se během tohoto období vývoje střídá. Ve čtyřech letech již dítě upřednostňuje jednu ruku, která je obratnější a aktivnější. V pěti až sedmi letech jsou horní končetiny již vyhraněné (Bednářová, Šmardová, 2015, s. 6).

Plevová in Šimíčková-Čížková a kol. (2010, s. 75) uvádí, že na dominanci jedné ruky má vliv mozková hemisféra, která je dominantní nad druhou hemisférou. V případě, že činnost obou hemisfér je shodná, jedná se o ambidextrii, což označuje nevyhraněnost lateralit.

Kresba

Dle Bednářové a Šmardové (2021) kreslení ovlivňuje rozvoj jemné motoriky, grafomotoriky a vizuomotoriky. Jemná motorika zahrnuje také motoriku mluvidel a pohyby očí. Všechny tyto oblasti na sebe působí a společně tvoří harmonický celek.

Kresba je v předškolním věku velice zásadní, jelikož skrze ni u dítěte probíhá příprava a osvojování psacích a grafomotorických dovedností. Z toho důvodu je kresba jedním z hlavních faktorů při posuzování zralosti dítěte k zahájení povinné školní docházky (Bednářová, Šmardová, 2021).

Bednářová a Šmardová (2021, s. 5) termín grafomotorika vysvětlují následovně „*Termínem grafomotorika rozumíme tu část jemné motoriky a psychických funkcí, kterou potřebujeme při kreslení a psaní, a jejíž stupeň vývoje významnou měrou poznamenává kresbu i písemný projev*“.

Při kreslení je vhodné sledovat a podporovat správné pracovní návyky, mezi které patří správné držení těla a správné držení psacího náčiní. Z toho důvodu by dítě mělo okolo třetího roku držet psací náčiní špetkovým úchopem, což znamená, že: „*tužka leží na posledním článku prostředníku, seshora ji přidržuje bříško palce a ukazováku. Ruka a prsty jsou uvolněny, nesvírají tužku křečovitě, ukazovák není prohnutý. Tužka přesahuje kožní řasu mezi palcem a ukazovákem. Malíček a prsteníček jsou volně pokrčeny v dlani*“ (Bednářová, Šmardová, 2015, s. 7).

1.2 Kognitivní vývoj

„*Piaget (1966) označil tuto fázi kognitivního vývoje podle způsobu uvažování předškolních dětí jako období intuitivního myšlení*“ (Vágnerová, Lisá, 2021, s. 173).

„*Kolem čtyř let se vývoj inteligence dítěte dostává z úrovně předpojmové (symbolické) na vyšší úroveň názorového (intuitivního) myšlení*“ (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 90).

1.2.1 Vnímání

Koch a Matějček (1960, s. 287) uvádí, že vývoj hlavních poznávacích procesů, již proběhl v kojeneckém a batolecím období, tak stejně jak v případě tělesného vývoje. Nyní se dítě v oblasti vnímání, již pouze zdokonaluje. S vnímáním je také spojena zvědavost, dítě zkoumá prostředí okolo sebe, přičemž pozoruje, ohmatává, pozoruje, poslouchá a tak dále.

Dle Plevové in Šimíčková-Čížková a kol. (2010, s. 76), vnímání je synkretické (celistvé). Dítě vnímá podněty, které upoutaly jeho pozornost a pojí se s danou činností. Dítě již rozeznává doplňkové barvy, sluchově rozeznává různé zvuky, zdokonaluje se čichové a chuťové vnímání.

1.2.2 Myšlení

Tak jak už jsme zmínili dříve, myšlení prochází velkou změnou, jelikož z fáze předpojmového myšlení přechází na fázi názornou, tedy intuitivní, jak ji Piaget nazývá. Dítě přemýšlí celistvě a egocentricky. Dítě dokáže vyvozovat závěry a na základě toho například usuzovat čeho je méně, a čeho je více. U dítěte se také rozvíjí pojmové myšlení, kdy proces myšlení prochází fází analýzy, syntézy a srovnávání. Ze začátku tohoto období dítě dokáže rozeznávat konkrétní druhy předmětu, ale nerozumí spojitosti mezi nimi (Plevová in Šimíčková-Čížková a kol., 2010, s. 77).

1.2.3 Představivost

Představivost se hlavně pojí s fantazií. Dle Matějčka (2005, s. 153) *„naše fantazie nebude už nikdy později v našem životě tak živá, neotřelá a tvořivá jako v tomto věku předškolním“*.

Fantazijní představivost se projevuje ve výtvarném projevu, v zájmu o pohádky, v námětových hrách nebo v reálném životě. Dítě si díky fantazijní představivosti interpretuje svou variantu reality a často jsou tyto představy natolik živé a skutečné, že dítě má problém je odlišit od vjemů a myslí si, že jsou reálné (Plevová in Šimíčková-Čížková a kol., 2010, s. 76.).

1.2.4 Pozornost

Přelom batolecího období spolu s předškolním, jsou přelomovým bodem pro vývoj pozornosti. Schopnost udržet pozornost záleží od dané situace, ve které se dítě nachází a jaké podněty jsou okolo něj. V průběhu tohoto období se zlepšuje selektivita pozornosti, tedy způsobilost se soustředit na jeden podnět a ty ostatní potlačit. Dále se také rozvíjí flexibilita pozornosti, to znamená, že dítě je schopné přizpůsobit svou pozornost k daným požadavkům (Vágnerová, Lisá, 2021, s. 219).

Ze začátku, je pozornost ještě nestálá a přelétavá, s přibývajícím věkem se u dítěte soustředění zlepšuje a je vytrvalejší. Začínají se objevovat počátky úmyslné pozornosti. Stálost a úmyslnost může být ovlivněna ne jenom věkem, ale také temperamentem a činnostmi, které se dítě věnuje (Plevová in Šimíčková-Čížková a kol, 2010 s. 76).

1.2.5 Paměť

Vývoj paměti se odvíjí od vývoje mozkových struktur. Rozvíjí se na základě interakce s dalšími kognitivními funkcemi-jazykové schopnosti, myšlení a také pozornost. Když dítě zvládá zpracovávat nové poznatky, následně si je dokáže i lépe zapamatovat. Zkušenost zde přispívá ke zdokonalení paměťových schopností (Reyna a Kiernan,1994; Schneider a Weinert, 1995; Bauer et. Al, 2011 in Vágnerová, Lisá 2021, s. 212).

Charakteristickým znakem pro paměť, je konkrétnost a mimovolnost. Hlavní pozici má zde mechanická paměť, ale i slovně logická, již také hraje důležitou roli (Vágnerová, Valenta, 1994; Plevová in Šimíčková-Čížková a kol., 2010, s. 76).

1.2.6 Řeč

Předškolní věk je velkým obdobím pro rozvoj této oblasti ve vývoji dítěte. Dítě zvládá základy řeči, používá věty, je schopné se ptát a odpovídat na otázky. Čtvrtý rok života je výkvětem řeči. Dítě s velkým nadšením komunikuje, učí se a používá nová slova, hlavně se pořád ptá, protože je zvědavé ohledně světa a věcí kolem něj. V pěti a šesti letech již ovládá i správnou výslovnost a je schopné rozeznat, jakým způsobem komunikovat a jaké zvolit slova ve společnosti, ve které se nachází. Umí pozdravit, poděkovat a poprosit (Koch, Matějček, 1960, s. 289).

Bednářová a Šmardová (2015, s. 28) uvádí řeč jako prostředek komunikace, vztahů, spolupráce, socializace a myšlení. Hlavní faktory, které řeč ovlivňují jsou: **motorika, vnímání a sociální prostředí:**

- **Motorika** – hrubá a jemná motorika může ve velké míře ovlivnit vývoj řeči. Lze tedy říct, že děti s narušeným vývojem hrubé a jemné motoriky, mají problém ve vývoji řeči.
- **Vnímání** – z oblasti vnímání, je potřeba zmínit zrak. Dítě zrakem odezírá pohyby mluvidel, díky čemu si osvojuje artikulaci. Dále také vnímá neverbální komunikaci. Na základě zraku se také učí první slova, která si vizuálně spojuje s daným předmětem.
- **Sociální prostředí** – důležitou úlohu má zde rodina a společnost, ve které dítě vyrůstá. Je vzorem chování, postupování a mluvy.

1.3 Emoční a sociální vývoj

Dítě předškolního věku se ve velké míře stále ještě řídí city než logickým usuzováním. City mají intenzivní charakter, a často ovlivňují jak chování, tak i vnímání a představivost. City jsou zároveň velmi střídavé, jednou je dítě veselé a za okamžik pláče nebo se vzteká. City také dostávají společenský charakter, jelikož dítě se stává součástí společenské skupiny, kde začínají nová kamarádství a objevuje se tak soucit ke druhému člověku, nebo také pocit zahanbení. Dítě začíná plnit svou roli ve společnosti. V tomto období je důležité v dítěti budovat pozitivní city (Koch, Matějček, 1960, s. 299).

1.3.1 Emoční vývoj

Děti předškolního věku jsou velice emotivní. Probíhají zde citové procesy, které souvisí s uspokojováním biologických i psychických potřeb. Mimoto, převažují zde také projevy afektu v podobě vzteku, zlosti a strachu. K aktivaci strachu napomáhá bohatá fantazie dítěte, která mu nastiňuje různé představy (Čačka, 1996, s. 46).

Druhou stranou emocí a citů, je radost, která je nezbytnou součástí dítěte. Dle Kocha a Matějčka (1960, s. 300) dítě reaguje radostí na nejrůznější situace. Dítě má radost z přítomnosti druhých dětí, když v něčem vyniká, nebo také když ho někdo pochválí. Radost se nám také pojí se smyslem pro humor a smíchem, kterého si je dítě již v tomto věku vědomé.

Dle Plevové in Šimíčková-Čížková a kol. (2010, s. 78-79) se u dítěte rozvíjejí vyšší city:

- **Sociální – vyvíjí** se na základě dvou směrů: vztah k dospělým, vztah k vrstevníkům. Zprvu jsou dominantní vztahy k dospělým, ať už je to láska, sympatie nebo naopak nesympatie. Vztahy k vrstevníkům prochází proměnou.
- **Intelektuální** (poznávací) – vzbuzují pozitivní emoce a jsou provázeny radostí z něčeho nového. Dítěti dělá radost, když se může učit něčemu novému.
- **Estetické** – díky něm je možné vnímat krásno a estetiku. Během poslouchání hudby, čtení pohádky, výtvarné činnosti a hry, se tyto city rozvíjí. U dítěte vzbuzují pozitivní a příjemné pocity.
- **Etické** (morálka) – dítě se učí poznávat dobro od zla. Rozeznává, co smí dělat a co ne.

1.3.2 Sociální vývoj

Socializace je v tomto období zásadní a důležitá. Kolář a kol. (2012, s. 367) uvádí pojem socializace jako proces, který provází člověka celým životem. Jedinec si osvojuje specifika lidského chování, jednání, jazyka, hodnot, kultury, vzorů. Začleňováním se tak dostává do společnosti. Probíhá na základě sociální interakce.

Pro dítě jsou lidské vztahy zdrojem uspokojení citových a sociálních potřeb, ale také zdrojem sociálního učení. Díky kontaktu s lidmi a se světem, dítě získává různé zkušenosti, které umožňují uspokojení potřeby jistoty a bezpečí (Bednářová, Šmardová, 2015, s. 54).

Sociální učení dítěti dává jistý přehled o normách chování, které si postupně osvojuje. Dítě pozoruje a napodobuje chování dospělých. Všímá si, jak se chovají v různých situacích dle daných norem. Touto cestou se v dítěti vyvíjí svědomí, ale prozatím jenom v primitivní verzi. Avšak rozeznávání, zda se dítě zachovalo správně nebo špatně, dítě vnímá a reguluje. E. Erikson uvádí předškolní období jako období iniciativy, což znamená, že dítě je aktivní v různých aspektech, a to v podobě hry, komunikace s jinými lidmi, pohybu, řeči nebo myšlení (Čáp, Mareš, 2001, s. 227).

Hra

Jak uvádí Plevová in Šimíčková-Čížková a kol. (2010, s. 79): „*Dětská hra je základním výchovným prostředkem, jímž se usměrňuje vývoj dětské osobnosti.....Je významným socializačním a motivačním činitelem a základní psychickou potřebou*“. Dále uvádí, že hra je činností, která je pro dítě zásadní, a během které probíhá socializační proces. Díky hře, dítě poznává, zkoumá a experimentuje s okolím. Hry v tomto období jsou velmi různorodé. Mezi nejvíce oblíbené hry patří:

- **Tematické** – jinými slovy námětové, hry „na něco“ - na rodiče (maminku a tatínka), na doktora apod. Děti imitují profese dospělých, přičemž se snaží o reprodukci reality, která ale nemusí být pravdivá a může být ovlivněna představivostí a fantazií dítěte.
- **Konstrukční** – jedná se vždy o nějaké tvoření z různých předmětů. Při hře se hlavně rozvíjí tvořivost, kreativita, myšlení a pohybové dovednosti.

- **Pohybové** – rozvíjejí orientační schopnost v prostoru, jsou u dětí velice oblíbené. Pohybové dovednosti se rozvíjejí na základně různých činností, které zároveň přispívají k rozvoji motoriky.

2. Rodina a její role v životě dítěte

Hlavním smyslem rodiny, je zajištění nové generace, tedy reprodukce. Mimoto, že rodina plní funkci biologickou a jejím cílem je udržet lidstvo, plní také funkci společenskou, kdy rodina je jednotkou společnosti. Rodina je první skupinou ve společnosti, se kterou se dítě setkává. Na základě pevně daných hodnot a tradic, rodina se podílí na formování jedince a jeho dalším vývoji, který bude mít vliv na jeho život v budoucnosti. Od starověku až po současnost, byla snaha přenést rodičovskou péči na jiné osoby. Od starověku až po současnost, se provádělo mnoho pokusů o přenesení péče rodiny na jiné osoby nebo skupiny, dokonce i na stát. Pokusy ale selhaly a tento model rodiny-rodice, děti a prarodiče, se vyvíjí jako neobyčejně stabilní. Tím, že rodina dá dítěti jméno, označuje jistou totožnost. Příjmení označuje příslušnost k dané rodině, a křestní jméno vzniklo na základě výběru rodičů. Představením se celým jménem, nám člověk může říct, ze které rodiny pochází a jaké místo v rodině zaujímá jako jeho člen. Rodiče ovlivňují životní cestu dítěte, které si z rodiny odnáší jistý pohled na manželství, rodinu, hodnoty a práci. Rodina je pro dítě velkou podporou v případě nějakého problému, ať už se jedná o fyzický nebo psychický problém. Rodina je vždy připravená pomoci (Matoušek, 1993, s. 6).

2.1 Definice rodiny

V literatuře se můžeme setkat s různými definicemi a pohledy na rodinu.

Sobotková (2012, s. 24) přirovnává rodinu k systému a definuje ji takovými slovy: „Definujeme-li rodinu jako systém, můžeme využít nejjednodušší klasickou pracovní definici systému-„systém je soubor částí a vztahů mezi nimi“.

Novák (2007, s. 21) popisuje rodinu přirovnáním k inkubátoru: „Rodina je základní sociální skupinou. Pateticky lze říci že to je základ společnosti. Přesnějším a hezčím přirovnáním lze hovořit o rodině jako o základním sociálním inkubátoru. V něm se dítě připravuje na věci a okolnosti příští. Dostává zde základní citovou výbavu“.

Kramer (1980) vymezuje rodinu pod všestranným úhlem pohledu „Rodina je skupina lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní

cesty. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd.“ (Sobotková, 2012, s. 24).

„Zpravidla se však rodinou rozumí společenství lidí, svazek dvou rovnoprávných partnerů, malá sociální skupina či buňka, společenská jednotka, která vzniká na základě manželského či pokrevního svazku a představuje komplex specifických vztahů mezi mužem a ženou, mezi rodiči a dětmi, rodinou a společností“ (Grecmanová a kol., 1998, s. 7).

2.2 Funkce rodiny

„Rodina dokáže svou hlavní úlohu plnit dobře jen tehdy, když se rodič dokáže podřídit potřebě dítěte, protože je za ně odpovědný, a když podobně odpovědný vztah k sobě mají i dospělí členové rodiny“ (Matoušek, 1993, s. 7).

Matoušek (1993 s. 6) dále uvádí, že kromě zajištění základních potřeb, jako je teplo, nasycení, domov a rodiče na blízku, potřebuje dítě také i citovou angažovanost, která by byla oboustranná a dítě s rodičem by se tak ztotožňovali, podporovali a spoléhali by na sebe. Zajistě by se mohli dostat i do konfliktu.

Rodina může být rozdílná ve společenském postavení. Může se lišit ve vztazích, struktuře, rolích a také moci. Nicméně základní funkce univerzální lidské rodiny zůstávají totožné (Langmeier, Krejčířová, 2006, s. 183).

Grecmanová a kol. (1998, s. 11-12) uvádějí následující členění funkcí rodiny:

- **Biologicko-reprodukční:** má za úkol zajistit reprodukci a setrvání další generace, vytvářet vhodné podmínky a prostředí pro zdraví rodiny. Zaobírá se otázkou manželství, počtu dětí, a zdravým životním stylem.
- **Ekonomicko-zabezpečovací:** úkolem je zajistit potřeby dětí, zabezpečit rodinu po stránce hmotné a materiální. V případě selhání, stát může podpořit rodinu sociálními příspěvky.
- **Emocionální:** má za úkol vytvářet prostředí, které by mělo být láskyplné a optimistické. Členové rodiny by se měli snažit, aby mezi nimi byla vyrovnanost, důvěryhodnost, zodpovědnost a vzájemná spolupráce. Tehdy budou uspokojeni

potřeby bezpečí, sounáležitosti a citové odezvy. Rodina by se měla podílet na vytváření správných emocionálních a charakterových vlastností dětí.

- **Výchovná funkce:** vyjadřuje cílevědomost, záměrnost a dlouhodobost rodiny vzhledem ke svým členům, a hlavně dětem. Všestranně rodinu formuje, a to na základě adaptace a anticipace.

2.3 Typy rodiny

Rodina je velmi proměnlivá a nepřehledná sféra, kde je potřeba stanovit jisté uspořádání a rozlišení. Existuje mnoho typologií a modelů, které popisují rodinu. Typologie je možné určit dle různých kritérií-moci v rodině, stylu života a intimnosti, anebo také dle strukturálních a strategických vzorců (Sobotková, 2012, s. 52-53).

Musilová in Šmelová a Prášilová a kol. (2018, s. 80) uvádí 3 základní kritéria členění rodiny-struktura, funkčnost a výchovný přístup.

Typologii rodiny na základě struktury, uvádí Musilová in Šmelová a Prášilová a kol. (2018, s. 76) následovně:

- **Nukleární** (základní) – tvoří rodiče a děti, kteří žijí pohromadě. Charakterizuje se emočními vztahy a blízkostí členů.
- **Rozšířená** (tradiční) – řadí se zde i prarodiče a další příbuzní. Dítě připravuje na socializaci s jinými lidmi.
- **Orientační** – v této se dítě narodilo a je pro dítě vzorem do budoucnosti.
- **Prokreační** – zakládání nové rodiny.

Dále uvádí také i Sobotková (2012, s. 52) tři základní typy rodiny, charakterizovány na základě vnímání struktury času a prostoru, a to dle D. Kantora a W. Lehra (1975):

- **Uzavřený rodinný systém** – charakterizuje se pevnou strukturou, pevnými zásadami a řádem, vztahujícími se také na prostor a čas.
- **Otevřený rodinný systém** – má stabilní řád, který se ale dokáže přizpůsobit vývoji rodiny, prostor je zde pohyblivý a čas proměnlivý.
- **Náhodný** (nepravidelný) – struktura rodiny je nestabilní, prostor je rozptýlený a čas nepravidelný.

Strukturu rodiny ovlivňuje také sociální prostředí rodiny, kterou tvoří členové nukleární a rozšířené rodiny. Vyznačují se zde typy rodiny dle její úplnosti (Musilová in Šmelová, Prášilová a kol., 2018, s. 80):

- **Úplná rodina** – skládá se z biologických rodičů, do této skupiny se zahrnuje rovněž rodina, která si děti osvojila.
- **Neúplná** – charakterizuje soužití v rodině pouze jednoho rodiče s dětmi v podobě svobodné matky (otce), rozvedené matky (otce) nebo vdovy (vdovce).
- **Doplněná rodina** (nevlastní/rekonstruovaná) – jedná se o rodinu, kde je pouze jeden rodič matka/otec biologickým rodičem a nový partner je tzv. nevlastním rodičem. V této rodině se mohou scházet děti obou partnerů, anebo také do rodiny přichází nový potomek.

Musilová in Šmelová a Prášilová a kol. (2018, s. 84) dále uvádí rodinnou typologii dle výchovného stylu rodičů:

- **Demokratická výchova** – výchovný styl funguje na základě řádu a pravidel, plnění úkolů, kontroly ze strany rodičů, ale také projevování lásky a povzbuzení. Děti se učí samostatnosti, odpovědnosti a sebekritice.
- **Autoritativní** – je opakem demokratické výchovy. Dítě je podřízeno rodičům, kteří jsou velmi přísní. Dítě je následně velmi ustrašené a nebojácné. U dítěte se může také projevit agrese.
- **Rozmazlující** – probíhá zde liberální výchova. Středem pozornosti je dítě, které si dělá, co chce. Nemá žádné povinnosti. Dítě je citově závislé na rodičích.

2. 4 Vztahy mezi rodinnými členy

„Rodiče a ostatní členové domácnosti zůstávají i nadále hlavními osobami ve světě předškolního dítěte, jsou jeho nejlepšími přáteli, ochránci, dárci citové jistoty a opory“ (Koch, Matějček, 1960, s. 301).

Rodina neustále prožívá změny a její chod se stále mění. Život přináší různé situace, které rodina musí zvládnout. Rodinná interakce je brána jako hlavní pilíř rodinného systému. V případě, že do rodiny přichází nějaký problém, může lehce ovlivnit rodinný systém. Není

tak důležité, jak velký problém je, ale spíše důležité je to, jaká interakce proběhne mezi členy rodiny a jak rodina zareaguje na tento problém, zda posléze problém naruší správné fungování rodiny. Charakteristickým prvkem vztahů v rodině jsou otevřenost a uzavřenost. Uzavřený systém rodiny poskytuje pocit bezpečí a jistoty, ale na druhou stranu neposkytuje rodinnému členovi rozvoj. Rodina není zvyklá se přizpůsobovat různým životním situacím a má problém zvládat stres. Rodina směřuje k izolování od společnosti. Otevřený rodinný systém je schopný přijímat různé životní situace a změny. Má větší kontakt a interakci se světem. Rodina se skládá z několika subsystémů-manželský (partnerský), rodič-dítě, sourozenecký (Sobotková, 2012, s. 27).

Rodiče

„Jedním ze základních předpokladů zdravého duševního vývoje dítěte je, aby vyrůstalo v prostředí citově vřelém a stálém. Na první pohled se to zdá být docela samozřejmě a snadno dosažitelné. Ale přece jen je třeba se nad tím zamyslet a někdy i napnout hodně sil, abychom tyto dvě podmínky splnili. Ta první požaduje, aby rodiče měli své děti rádi. Ta druhá požaduje, aby se měli rádi navzájem“ (Matějček, 1986, s. 9.).

Dítě se rodí do konkrétního prostředí, ve kterém na něho čekají rodiče, jeho první vychovatelé. Rodiče tvoří vhodné podmínky pro život dítěte, předávají dítěti své hodnoty, postoje a znalosti. Rodič je pro dítě především vzorem, který dává jistou představu o fungování vztahů v rodině. Dítě může získat poznání o tom, jak by se měl chovat otec k matce, tedy muž k ženě (Matějček, 1986, s. 329-330).

Mít děti, pečovat o ně a žít s nimi, je pro rodiče velká radost a potěšení. Je to něco, co celkově dospělé naplňuje a přispívá k růstu jejich osobnosti. Je to vnitřní potřeba uspokojení v jejich životě. První potřebou, kterou rodič potřebuje uspokojit, je potřeba stimulace, vedoucí člověka k činnosti. Nervový systém potřebuje neustálé stimulující podněty a dítě v tomto případě, je výborným a neustálým podnětem. Dítě je pořád v pohybu a svou energií přináší zábavu, ale někdy také i starosti. Zkušenosti rodiče to svými slovy potvrzují takto *„Bez dítěte by byl život nudný-i manželství by bylo prázdné“*. Další potřebou je potřeba učení, skrze kterou člověk nabývá nové zkušenosti. V tomto případě jsou právě děti tím zdrojem nových zkušeností a prožitků. Rodič spolu s vyrůstajícím dítětem taky roste k životní moudrosti. Třetí potřebou k uspokojení, je potřeba bezpečí a jistoty, která se projevuje v podobě citových vztahů. Pociť bezpečí cítíme tehdy, když kolem nás máme někoho, kdo nás má rád, na koho se můžeme spolehnout. Takovými lidmi jsou pro dítě právě rodiče. Je to ale vzájemné, jelikož

rodič také potřebuje mít pocit jistoty. Je to vzájemná výměna lásky. Čtvrtou potřebou je potřeba společenského uznání. Tato potřeba úzce souvisí se sebevědomím a uvědoměním vlastní hodnoty jako člověka, a také jako rodiče. Poslední potřeba, tedy pátá, je potřeba otevřené budoucnosti, v podobě potomka, ve kterém můžeme spatřit svou budoucnost (Matějček, 1986, s. 14-17).

V rodině má každý svou roli a dané místo. Otec je především mužským vzorem. Dítě pozoruje jeho životní moudrost a všeobecný rozhled. Otec také vyniká svou zručností. Bývá více velkorysý, zábavný, a není tak úzkostlivý. Matka má spíše na starost výchovnou a pečující funkci. Vztah mezi matkou a dítětem, je doprovázen hlavně emocemi a láskou. Matka poskytuje pocit bezpečí a jistoty. Sourozenci zase tvoří jistou společnost, která má stejné životní podmínky a stejnou výchovu. Role sourozence je velmi přínosná, jelikož dítě se naučí, jak se v životě chovat k druhým lidem. Sourozenci si spolu hrají, učí se spolupráce, mají stejné záliby. Někdy, ale může být všechno i úplným opakem. Mezi dětmi může nastat konflikt a hádka (Matějček, 1994 in Grecmanová a kol., 1998, s. 16-17).

3. Dětská kresba

„Povinnosti své při dítěti rodičové tím neodbydou, když je jísti, píti, choditi, mluvíti, do šatů se strojiti naučí... Mají také do malířství a pisařství zavozovány býti hned v této mateřské škole dívky, a to hned třeba v třetím nebo čtvrtém roku, jak se, při kom k tomu mysl znamená aneb vzbuditi může. Jmenovitě dáváním jim do rukou křídý (neb uhle, u chudších), a tím, aby sobě tečky, čárky, háky, kliky, kříže, kolečka dělaly, jak chtějí... vše ze hry a kratochvíle.“ (Komenský, 1632 in Uždil, 1974).

Výtvarný projev je jeden ze základních činností dítěte. Dětská kresba je často nazývána jako „královská cesta“ k poznání dětské duše, jelikož pomocí výtvarného projevu dítě může vyjádřit všechny své pocity, přání, obavy a představy. Kresba se tak stává vyjadřovacím prostředkem. Skrze kresbu je dítě někdy více sdílné než skrze slova (Plevová in Šimíčková-Čížková a kol. 2010, Davido 2001, Uždil, 1974).

Vágnerová (2017, s. 10) uvádí 3 funkce kresby:

- **Expresivní** – slouží dítěti k lepšímu vyjádření svých emocí a pocitů, jeho chápání světa, fantazie nebo poznatků. Vyjadřuje vynecháním nebo zdůrazněním něčeho.
- **Prostředek komunikace** – funguje jako náhrada komunikace, skrze kterou se dítě někdy nedokáže vyjádřit.
- **Terapeutická** – slouží k řešení potenciálního problému, nebo pouze k odreagování.

Uždil (1974) ve výtvarném projevu vyznačuje 2 typy kreslířů, které však mají ještě různé další podřadné typy. Mezi 2 základní typy vyznačuje:

- **Extravert** – ve své kresbě zdůrazňuje důležité i méně důležité objekty a zaměřuje se na objektivní a realistické zobrazení v kontextu proporce, prostoru, situace a barevnosti. Kresba obsahuje mnoho detailů a je barevně zdrženlivá.
- **Introvert** – charakterizuje se projevem emocí a citů skrze kresbu. Z kresby vyplývá samozřejmost a bezprostřednost. Barevnost obrázku je zde velmi odvážná.

Kresba je pro dítě zároveň hrou, která se liší od ostatních her. Je charakterizována „trvalým produktem“- čára, barevná skvrna, která podněcuje k další hře. Hra se stává komplikovanější a může se měnit. Stává se „vážným pokusem o uplatnění vlastních schopností dítěte“. Skrze kresbu dítě vyjadřuje své dojmy, které dítě v sobě skrývá. Kresba je pro dítě potěšující (Uždil, 1974, s. 18).

3.1 Vývojová stadia dětské kresby

Jelikož zdravé děti ve věku si podobném, kreslí pravděpodobně stejným způsobem, můžeme tedy předpokládat vývojovou stadiálnost u každé dětské kresby. Uždil (1974) uvádí 5 stadií vývoje dětské kresby (Plevová in Šimíčková-Čížková a kol., 2010, s. 81):

- **1. Stádium črtací experimentace**

Tuto fázi označujeme jako počáteční vývojovou fázi, která začíná před druhým rokem života. Charakteristickým znakem jsou nekoordinované pohyby kloubu ramenního a následně kloubu zápěstního. Dítě nejdříve nevnímá svoje pohyby, ale po dalším opakování se jeho črtání vylepšuje a rozvíjí. Prvním stupněm črtací experimentace jsou obloukovité čáry, směřující šikmo dolů či vodorovně. Dalším stupněm je kruhovitě a spirálové čarání.

- **2. Stádium prvotního obrazu**

Fáze začíná po třetím roce života a tzv. čmáranice, již dostávají jistý význam. U dítěte se objevují první slova, a tak stejně je to i s kresbou. Prvotní obraz se u dítěte může objevit v různé fázi vývoje, záleží pak na nadání, příležitosti k črtání nebo podmínkách. Pohyby jsou koordinované. Z počátku této fáze dítě vytvoří kresebný produkt, který následně označí významem.

- **3. Stádium lineárního náčrtu**

Začíná u dětí kolem čtvrtého roku. Dítě je schopné vytvořit srozumitelnou kresbu, která má základní znaky. V kresebném projevu je typická disproporce a nepoměrnost. Hlavním tématem kresby je člověk, tzv. „hlavonožec“. Dalším oblíbeným předmětem ke kresbě je zvíře nebo dům. Dítě kreslí to, co je pro něj nejdůležitější a k čemu má kladný vztah

- **4. Stádium realistické kresby**

Fáze realistické kresby je typická u dětí mezi pátým a desátým rokem. Dítě nadále kreslí podle svých představ a má vlastní skutečnost. Ještě v celku nevnímá realitu. V sedmém roce dochází k rozlišení zážitku od skutečností. Kresba přestává být lineární a nabývá tak více plošnosti, je zaměřená na detaily. Člověk se stává více reálný, je již oblečený a je mu přiděleno pohlaví. Typickým znakem je také snaha o nakreslení člověka z profilu.

- **5. Stádium naturalistické kresby**

Je konečnou fází ve vývoji dětské kresby, do které dítě vstupuje po desátém roce svého života. Dítě se snaží o skutečnou podobu předmětu. Kresba se také stává trojrozměrná a je i znázorněná stínováním. Po jedenáctém roce má kresba hlubší význam a projevuje se v ní i citový vztah. Dítě ve vztahu ke kresbě je kritičtější a pečlivější. Při naturalistické kresbě dítě kreslí převážně podle předlohy.

3.2 Vývoj kresby lidské postavy

Lidská postava je pro dítě středem zájmu, původem toho je to, že dítě je antropocentrické. Kresba lidské postavy je u dětí velmi oblíbená. Přichází s třetím a čtvrtým rokem života, výjimkou však může být i mladší věk. První kresba je tvořena čáranicemi, které mají oválnou formu. Ovál však ztvárňuje pouze nějaký omezený prostor, ve kterém jsou zobrazeny důležité znaky člověka-ústa, oči, nos či vlasy, nikoli obrys hlavy. Ke hlavě jsou přímo připojeny vertikální čáry nebo paprskové čáry. Tento druh kresby je nazýván „hlavonožec“. Další z grafických znaků je kříž, v němž se projevuje dovednost v oblasti rozeznávání a změny směrů. Tehdy, když je obličej zobrazen, přichází zobrazení rukou a trupu. Trup je zobrazován s malým opožděním a to z toho důvodu, že pro dítě je nepodstatné. Okolo pátého roku, se dítě odpoutává od lineárního znázorňování a do kresby přidává dvojdimenziální, plošné zobrazení. Nastává nesoulad mezi proporcemi hlavy, trupu a končetin. V šesti letech se kresba přibližuje k dokonalosti části těla. Dítě rozumí členění lidské postavy, paže již přidává k trupu a hlavu zakrývají vlasy. Lidská postava je zobrazena již s detaily, jako jsou uši, vlasy, prsty, oděv a zdobivé detaily. Převažuje tzv. montovaná kresba. V sedmém roce probíhá upřesnění proporcí, paže jsou již umístěné na správném místě. Krk se objevuje jako mezičlánek a nenavazuje na linii hlavy či trupu. Probíhá zdokonalování oděvu a účesu. V osmi letech kresba z části přechází do smíšeného profilu. Převažuje integrovaná kresba, kdy je

tvarována jedna linie. Nastává zdokonalování zobrazení nohou. V devíti letech se dítě pokouší o zobrazení pohybu. Kresba v deseti a jedenácti letech je charakteristická snahou o perspektivu, stínování a tvarování. Dá se říct, že v tomto věku vývoj kresby končí a dál je už pouze zdokonalování v technice a vyrovnaní ve vývoji mezi chlapci a děvčaty (Plevová in Šimíčková-Čížková a kol., 2010, s. 83-84).

3.3 Symbolika v dětské kresbě

„Symboliku můžeme chápat jako určitý vztah mezi typem osobnosti a druhem obrázku. U kresby můžeme určit základní symboliku, která nám pomůže danému výtvarnému projevu porozumět, ale je nutné na ní pohlížet komplexně, nikoliv izolovaně. Posuzování výtvarného projevu není jednoduché a je potřeba na něj pohlížet z určitým znalostmi“ (Davido, 2001, s. 35).

3.3.1 Barvy

S pojmem barva se setkáváme již od pradávna. Řeč barev je rozháslá a má svůj význam v různých oblastech našeho života. Týká se jak lidí, tak i věcí apod. S barvami jsou spojená různá přirovnání, jako například „vidět rudě“, „vidět věci růžově“ nebo „také zezelenat závisť“. Barva na nás může mít pozitivní nebo negativní vliv. To znamená, že nás může uklidňovat nebo také odpuzovat. Nepřítomnost barvy může označovat citovou prázdnotu či asociální tendenci. Při užívání barev můžeme specifikovat různé její vlastnosti- intenzitu, hustotu, viditelnost z dálky a odstín. Dítě vybírá barvy dvěma způsoby, dle přírody (modré nebe, zelená tráva, žluté slunce) nebo na základě svého nevědomí, v takovém případě o osobnosti a myšlení dítěte, se můžeme dozvědět nejvíce (Davido, 2001, s. 37). Davido (2001, s. 38) uvádí, že na příkladě užívání barev, můžeme určit také typ kreslíře-extraverta či introverta. Extravert ve většině používá množství barev, především červenou, žlutou, oranžovou, a bílou. Oproti tomu introvert používá malé množství barev, jednou nebo dvě, a to většinou modrou, zelenou, fialovou, černou nebo také šedou.

Davido (2001, s. 37) vyznačuje následující barvy, které jsou specifikovány určitým významem:

- **Červená**-U dítěte, které má před šestým rokem života, je zcela normální používání červené barvy. Po šestém roce života může vést k agresivitě a nekontrolování emocí.

- **Modrá**-Označuje sebekontrolu. Je vybírána i přes pětileté děti. V případě, že si modrou barvu vybere šestileté dítě, znamená to, že je dobře adaptované. V případě, že dítě se už cítí starší a ne „miminkem“, vybírá hnědou barvu.
- **Zelená**-Význam je shodný s modrou barvou a poukazuje na sociální vztahy.
- **Žlutá**-Často se váže s červenou barvou nebo je používána samostatně. Může označovat závislost na dospělém.
- **Hnědá**-Vyjadřuje nevlídnou adaptaci v rodině nebo sociální sféře. Je oblíbená u umíněných dětí.
- **Fialová**-Označuje neklid. Malé děti ji málokdy vybírají. Často se pojí s modrou barvou a označuje úzkost. Je vybírána během náročné adaptace a může se spolu s ní objevit i zelená barva.
- **Černá**-Děti ji vybírají v každém věku a označuje jistou míru úzkosti. Během puberty se projevuje jako nepřístupnost a ostych ve sdílení citů.

3.3.2 Dům

Dle Davido (2001) kresba domu je oblíbeným symbolem, který děti rády znázorňují v kresbě. Symbol domu může mnoho vypovídat jak o osobnosti, tak o charakteru dítěte. Dítě nejčastěji zobrazuje obvyklý dům. Dítě, které nakreslí dům uprostřed, může o sobě vypovědět, že je přívětivé, živé a otevřené. Okolí je obvykle nenápadné a harmonické. V případě, že je dům zobrazen minimalisticky s malým využitím plochy a malými okny, které někdy mohou dokonce chybět, může vypovídat o dítěti s poruchou afektivity:

- **Dítě mezi 6. a 8. rokem** – vyjadřuje nesmělost a silné pouto k matce
- **Dítě starší 8 let** – dítě pociťuje osamělost a méněcennost
- **Dítě v období puberty** – kresba naznačuje zdrženlivost ve vyjadřování pocitů a citlivosti

Jestliže dům zaplňuje celou plochu papíru nebo dokonce i přesahuje, označuje to, že dítě pravděpodobně prahne po lásce, adaptaci nebo po sebekontrolě svých pudů. V případě, že dům je znázorněn jako zámek, může z toho vyplývat, že dům je dokonalým prostředím. Odpudivé znázornění domu, označuje nedostatek svobody a pocit tlaku ze strany rodiny. Dům zobrazený bez dveří, s vysokým plotem a nebo s chybějící cestou, bývá znakem nezdaru a prohry (Davido, 2001).

V kresbě se objevuje jev, který je nazýván „vyplňování“. Tento jev je charakterizován otevřenými okny, která dítě kreslí přilepená úzce ke zdi. Takovým způsobem dítě kreslí až do šesti let. V tomto věku dítě není schopné si představit prázdné prostory, z toho důvodu se snaží obrázek, jak nejvíce vyplnit. U dětí starších šesti let, umístění oken po stranách, může být náznakem opožděného duševního vývoje, prostorového vnímání či důležité citové poruchy (Davido, 2001).

Zobrazení cesty je v kresbě velmi důležité, jelikož směřuje ke dveřím domu. U dětí s poruchou, je cesta zaslepená nebo zobrazena černou a červenou barvou. Může z toho vyplývat úzkost a agresivita. Většinou se na obrázku objevují dva komíny, které vypovídají o přítomnosti obou rodičů- otce a matky (Davido, 2001).

3.3.3 Zvířata

Děti mají ke zvířatům velmi blízký vztah a mnoho o nich také vědí. Zvířata mají jistou symboliku v podobě lidského charakteru, například medvěd je hromotluk, páv je pyšný, opice je chytrá, chameleon mění barvy. Dítě přistupuje ke zvířeti buďto se sympatií nebo s nesympatií. Dítě zvíře vnímá jako reálnou bytost, co je důvodem oblíbenosti v kresbách. Důvodem kreslení zvířat je také to, že dítě nevědomě skrývá své vnitřní, citové problémy. Zobrazení zvířat nenaznačuje pouze problémy, ale může naznačit i charakterové rysy. V takovém případě je velmi zajímavá kresba psa, jehož význam není tak jednoznačný. Motiv psa se často objevuje u malých dětí, jež mají rády mazlení. Po 10 roce tento motiv signalizuje citové problémy (Davido, 2001, s. 43-44).

3.3.4 Strom

Didier Anzeiu uvádí, že „*Strom je symbolem člověka; analogii lze spatřovat v tom, že člověk i strom stojí. Strom je také symbolem růstu a plodnosti, síly a tajemství*“. Stejně jako lidská postava se vyvíjí dle věku, i strom prochází takovým vývojem. Části stromu jsou přirovnávány k části těla. Každá část má jistý význam. Ze začátku je strom zobrazen v podobě čmáranice, následně v podobě hlavonožce, poté se kmen stromu již rozšiřuje směrem dolů. Kmen je následně přetržen čarou, která znázorňuje zem, strom se poté zakoření- tato fáze označuje příznivou socializaci. Ve věku 8-10 let, dítě kreslí strom v podobě koule. V případě, že dítě starší 10 let stále kreslí strom v takové podobě, signalizuje to na opožděný duševní nebo

citový vývoj. Důležité je zde zohlednit také i umístění stromu na papíře. Horní část papíru znázorňuje intelekt, duchovnost a city. Spodní část znázorňuje nevědomí, pudy. Levá strana označuje introverzi, minulost, egoismus a pouto k matce. Pravá označuje pokrok, altruismus a pouto k otci. Struktura zde hraje důležitou roli, skládá se ze stabilní části- kořeny, kmen, větve a dekorativních prvků- listy, plody a okolí. Kmen označuje stabilní „já“ jedince a větve označují schopnost integrace s okolím. Dostředivý a odstředivý směr větví se projevuje jako introverze, nebo extraverze jedince. Poškození stromu může být projevem traumatu z minulosti. Strom, který má spodní část širokou, vypovídá o dítěti, že je materiálně založené. Strom, směřující vysoko, je náznakem duchovnosti a mystiky u dítěte (Davido, 2001).

3.4 Specifické znaky v dětské kresbě

Uždil (1974, s. 53) uvádí, že dětská kresba obsahuje také specifické znaky, které objasňují jisté vlastnosti kresby. Tímto způsobem je popisuje a charakterizuje:

- **Kouzlo pravého úhlu (R-princip)** – dítě má potřebu rozlišovat směry jeden od druhého. U pravého úhlu se setkává směr vodorovný se svislým.
- **Grafoidismus** – působí opačně oproti R-principu. Jedná se o naklánění kresby ve směru písma. Jedná se také o zakulacování pravých a ostrých úhlů.
- **Automatismus** – jedná se o opakování tvarů, které má dítě osvojené. V případě, že se až příliš používá, může negativně ovlivnit kresbu. Je spojen s nepravým ornamentem.
- **Nepravý ornament** – označuje zdobení všeho-šatů, oblohy nebo země. Obrázek je nadměrně ozdobený, ale obsahového charakteru. Vytrácí se kreativita. Projevuje se tam, kde dítě nevypozorovalo složitý tvar nebo funkci.
- **Rytmus, opakování, symetrie** – uplatňuje se ve velké míře. Původem jsou fyziologické předpoklady, jako je rytmus tepu a dechu nebo symetrie postavy. Působí na nás harmonicky a rovnovážně.

4. Diagnostika pomocí dětské kresby

Jak uvádí Davido (2001, s.15): „*Během poslední doby se ukazuje, že dětská kresba je jedním z nejvhodnějších přístupů k poznání osobnosti dítěte. Kresba není pouhou hrou nebo sněním, zahrnuje v sobě jak hru a snění, tak realitu, takže ji nelze opomíjet.*“

„*Výtvarné projevy dítěte jsou jakýmsi hmatatelným svědectvím o jeho duševním vyspívání-dělají radost rodičům, a i psychologové je studují se zvláštním zalíbením. Vypovídají totiž o světě dítěte mnohdy to, co ono samo slovy ani vyjádřit nemůže*“ (Matějček, 2005, s. 147).

Výtvarný projev je velkým pomocníkem v porozumění dětského světa. Je to jedinečný způsob poznání schopnosti či problémů dítěte. Kreslení je úzce spojeno s motorickým, rozumovým a emocionálním vývojem. Z psychologického hlediska není důležitý pouze produkt, ale celý průběh, to znamená, jakým způsobem dítě kreslí, drží tužku, sedí, anebo kolik času k tomu potřebuje. Důležitým aspektem je také komunikace, která nám může být velmi nápomocná k lepšímu porozumění kresby. V psychologii je výtvarný projev s oblibou využíván jako psychometrický a projektivní přístup. Pro vzdělávací a výchovné účely je důležité se seznámit se zásadními rysy. Nejedná se zde o využívání možnosti diagnostiky, jako spíše o příležitost lepšímu porozumění dětské psychiky. Je zde ale nutné upozornit na to, že není vhodné radikálně usuzovat závěry (Plevová in Šimíčková-Čížková a kol., 2010, s. 85).

Na základě srovnání kresby jednotlivce s jeho vrstevníky, jsme schopni určit úroveň kresby jedince. Takový výsledek lze ale chápat pouze jako orientační přehled kognitivních a grafomotorických dovedností, které ale nevypovídají o zvlátnostech kreslířského projevu dítěte. Tato diagnostika nám může být také nápomocná v porozumění osobnosti, temperamentu anebo také emočnímu rozpoložení (Vágnerová, 2017, s. 90).

4.1. Test kresby lidské postavy

„*Lidská postava je převládajícím objektem v kresbách dětí všeho věku prakticky ve všech zemích. Podle studie Anastasiové 71 % spontánních kreseb několika stovek dětí ze 41 různých zemí zachycovalo lidské bytosti*“ (Abrahamová in Cognet, 2013, s. 113).

Tento druh testu je ve většině využíván pro hodnocení schopnosti a dovednosti kreslíře. Cílem je určit orientační úroveň vývoje dítěte. Test je oblíbený z důvodu své časové nenáročnosti a také všestranné použitelnosti v různých kulturách. Nicméně, není to tak zcela jednoznačné, jelikož zobrazení lidské postavy se může lišit kvůli rozdílnému zdůrazňování lidských proporcí. Z toho důvodu by také test měl mít své vlastní normy, odpovídající dané kultuře či společnosti (Veder et. Al, 2000 in Vágnerová, 2017, s. 92).

K diagnostice kresby lidské postavy existuje spousta kresebných testů a k něm také spousta autorů, jež mezi ně patří například F. Goodenoughovou, G.H. Luquet, K. Machoverová a další. Avšak mezi prvotní patří test podle F. L. Goodenoughové (Cognet, 2013).

Test podle F. L. Goodenoughové

Test kresby lidské postavy z roku 1926, byl první metodou pro posouzení kognitivní úrovně dítěte. Dítě mělo „*nakreslit pána, jak nejlépe umí*“. Důvodem kresby muže je to, že oděv mužů v menší míře zakrývá základní části těla. Test obsahuje 51 položek, které hodnotí kresbu postavy. Goodenoughová se domnívala, že ovlivňujícím faktorem kvality kresby je kognitivní vývoj. Nicméně došla k závěru, že kvalitu kresby ovlivňuje ještě mnoho dalších faktorů (Vágnerová, 2017, s.92).

Test získal zájem u psychologů, díky svému postupu provedení, jednoduchému hodnocení a dobře sestavené metodologii. Test kresby lidské postavy patří mezi testy dětské inteligence, díky kterým můžeme zjistit IQ (Cognet, 2013, s. 132).

Představitelem české verze testu je J. Šturmová a M. Vágnerová. Test má svůj počátek v roce 1982. Instrukce k testu zní následovně: „*Dítě mělo nakreslit mužskou postavu, tj. pána „jak nejlépe umí“. Hodnocení kresby vychází z 35 položek, 15 z nich je zaměřeno na obsah, tj. na to, jaké detaily dítě zobrazilo, a 20 položek slouží k posouzení úrovně provedení kresby, tj. Jeho formy*“ (Vágnerová, 2017, s. 93).

4.2 Test kresby rodiny

Jako jedna z prvních, se dětské kresbě začala věnovat psychoanalytička S. Morgensternová. Test kresby rodiny začala využívat v roce 1926 v rámci své arteterapie. K vytvoření skutečného testu, se přičinil D. Porot v roce 1952. Test kresby rodiny dále rozpracoval L. Cormanem, který si zadání změnil dle svého uvážení: „*Nakresli rodinu, rodinu,*

kteřou si představuješ.“ Dítě následně zobrazilo rodinu v ideálním stínu. (Cognet, 2013, s. 139-140).

Velmi známým testem kresby rodiny je také Test Kinetic Family Drawing (KFD), který vypracoval v roce 1970 R.C. Burns a S.H. Kaufman. Test spočívá v tom, že dítě nakreslí každého člena při nějaké činnosti. Zadání zní následovně: „*Nakresli každého člena rodiny včetně sebe, jak něco dělá*“. Testující během testování odchází z místnosti, ale pár krát se přijde na průběh testu podívat. Z testu může mnohé vyplývat. Může poukázat na případné týrání dítěte, může být rozhodujícím faktorem při rozhodování o přemístění dítěte do ústavního zařízení, anebo se také může skrze test projevit, jak dítě vnímá hádky nebo jiné situace mezi rodiči (Davido, 2001, s. 60).

Vágnerová (2017) uvádí, že test kresby rodiny probíhá na základě jednoduché instrukce, dítě je požádáno, aby „*Nakreslilo obrázek celé rodiny a udělalo to, jak samo chce*“. Další specifika již neprobíhají a dítě dle svého uvážení nakreslí koho a jak chce, v jakém pořadí, velikosti atd. Volba je na dítěti, jakým způsobem rodinu nakreslí. Po dokončení kresby je vhodné provést rozhovor a zeptat se dítěte, co a koho nakreslil, co kdo dělá. Poprosíme dítě, aby nám ke kresbě něco řeklo a sdělilo více detailů. Díky tomu můžeme lépe porozumět dané kresbě.

Novák (2004, s. 4-10) také zmiňuje formu testu kresby rodiny, která nese název „*Naše rodina*“. Tato forma již mnohokrát pomohla v rozhodování při těžkých rodinných situacích. Je potřeba zdůraznit, že existují různé instrukce k testu kresby rodiny, avšak neexistuje jediný manuál pro vyhodnocení výsledku. „*Naše rodina*“ neobsahuje žádná přísná pravidla, ba naopak. Je velice vhodné tento test ponechat na fantazii a volném průběhu. Důležitá je zde komunikace a přímý kontakt s dítětem. Dítě má k dispozici tužku č. 2, eventuálně pastelky, a papír A4. Dítě zaujímá sezení v lavici nebo při stole. Dítěti jsou podány následující instrukce: „*Nakresli vaši rodinu*“ nebo zcela obecně „*Nakresli rodinu*“. Matějček doporučuje dítěti předložit papír, na který si samo napíše „*Naše rodina*“ a osoba, která vede experiment, sdělí dítěti instrukce „*Nakresli obrázek, který by vyjadřoval život celé vaší rodiny*“.

4.3 Test Kresby začarované rodiny

„Kresba začarované rodiny dává dítěti možnost vyjádřit svůj názor na jednotlivé členy rodiny a svůj vztah k nim na jiné úrovni“ (Matějček, 2006; Altman, 2011 in Vágnerová, 2017, s. 191).

Jedním z autorů Začarované rodiny je Zdeněk Matějček, který uvedl jistý postup a instruktáž ke kresbě, která zní: *„Nakresli celou svou rodinu, ale začarovanou do zvířat. Jako kdyby přišel kouzelník a každého z vás začaroval do nějakého zvířete, které mu tak nejlépe odpovídá a nejlépe vyjadřuje jeho povahu“*. Dítě nejdříve na jedné straně papíru nakreslí svoji rodinu a po dokončení obrázku otočí papír na druhou stranu, kde nakreslí začarovanou rodinu. (Novák, 2004, s. 17).

Z výzkumů provedených Matějčkem vyplývá, že kočka se charakterizuje ženou a pes mužem, z toho důvodu kočka je oblíbeným motivem pro matku a pes pro otce. Může se to ale i různit, například v Rakousku je pro matku oblíbeným motivem pták a zajíc. Celkově děti spíše volí domácí zvířata než exotická. Interpretace zvířete, ne vždy odpovídá naší představě o významu zvířete. Pro dítě zvíře může mít zcela jiný význam (Novák, 2004, s. 17-18).

Novák (2004, s. 18.) uvádí, že M. Vágnerová za nejčastější podklady pro hodnocení považuje:

- **Psychické vlastnosti a projevy chování zvířete v jejich antropomorfizaci:** například *„je často špinavý jako prase“*, *„pilný jako včelka“*
- **Vnější viditelné znaky:** hezká jako motýl, silný jako medvěd.
- **Vztah k dítěti a k ostatním:** *„pořád hlídá, aby se mi nic nestalo-bude pes“*, *„stará se o nás a je pilná jako včelka“*
- **Ne vždy je význam kresby tak jednoznačný:** Někdy k vysvětlení není postačující ani rozhovor a je potřeba zvolit psychologické metody (Novák, 2004, s. 18).

PRAKTICKÁ ČÁST

Úvod

V teoretické části jsme se zabývali teoretickými poznatky, které dále budou východiskem pro praktickou část. Ve výzkumné části se zaměříme na kresebný projev rodiny dětí předškolního věku. Podkladem pro výzkum budou kresby rodiny dětí.

1. Cíle výzkumného šetření

- Zjistit, zda se rodinná situace a vztah dítěte k členům rodiny promítá v kresbě dítěte
- Porovnání kresby rodiny dítěte z různých rodinných prostředí

Dílčí cíle

- seznámit se s problematikou kresby
- zmapovat kvalitu kresby a grafomotoriky
- zjistit, zda děti rády kreslí

2. Teoretická východiska

Dle Vágnerové (2017, s. 179) „*Statické nediferencované zobrazení je první vývojovou fází kresby rodiny. Rodinu představuje řada stejných nebo téměř stejných figur, které se liší velikostí. Ale i ta může být často náhodná. Postava je velká, když ji dítě kreslí jako první, a může být malá, když je na konci řady, kdy mu už nezbyvá dost místa, aby ji nakreslilo větší. Takový způsob rodiny je typický pro děti předškolního věku*“

Dle Vágnerové (2017, s. 182-183) se může stát, že dítě nakreslí osobu, která s rodinou již nežije a dítě si přeje, aby tato osoba byla stále součástí rodiny. Zpravidla otec je ten, kterého dítě postrádá. Tento jev se často objevuje u dětí, které mají rozvedené rodiče.

3. Stanovení výzkumného předpokladu (dále jen VP)

VP 1: Předpokládáme, že ve většině případů, děti předškolního věku ztvárňují statické, nediferencované zobrazení rodiny.

VP 2: Předpokládáme, že v případě absence jednoho z rodičů v životě dítěte, se tato skutečnost v kresbě projeví.

VP 3: Předpokládáme, že otec je ve většině případů nakreslen, jako první v pořadí.

4. Popis sledovaného vzorku

Předmětem výzkumného šetření byly děti z mateřské školy v místě bydliště experimentátora. Výzkumný vzorek obsahoval 10 dětí- 5 dívek a 5 chlapců ve věku 3-6 let. Základní kritérium pro výběr výzkumného vzorku představoval věk, tedy věk dětí 3-6 let.

5. Použité metody

Pro realizaci výzkumu byl zvolen kvalitativní přístup, který Švaříček a kol. (2007, s.17) označují, jako *„proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu“*.

Použitými metodami byl polostrukturovaný rozhovor, kresba, kresebná kazuistika a pozorování, které probíhalo v průběhu kresby rodiny.

5.1 Polostrukturovaný rozhovor

Obecně dle Švaříčka a kol. (2007, s. 162) *„rozhovor je do určité míry strukturovaná konverze, kterou badatel řídí pomocí hlavních, navazujících a pátracích otázek“*.

Pro výzkumné šetření jsme konkrétně využili polostrukturovaný rozhovor, který Skutil a kol. (2011, s. 91) objasňuje, jako kompromis mezi strukturovaným a nestrukturovaným

rozhovorem. Tazatel má předem připravené otázky, kterých se drží, ovšem dává prostor pro nové podněty ze strany respondenta.

Polostrukturovaný rozhovor byl použit v průběhu kresby, kdy po dokreslení obrázku dítě bylo požádáno, aby popsalo, co a koho nakreslilo a dále také, zda ví, co je to rodina. Pokyny byly následující: „*Popiš, co a koho jsi nakreslil/a*“, „*Co je rodina?*“.

5.2 Pozorování

„Pozorování je založeno na sledování a následné analýze jevů, které lze vnímat smysly. Pozorování je výzkumnou metodou tehdy, je-li záměrné, cílevědomé, plánovité, systematické a řízení“ (Křováčková in Skutil a kol., 2011, s. 101).

Ve výzkumném šetření během pozorování, jsme se zaměřili především na to, jak dítě pracuje, jak ke kresbě přistupuje, a jakým způsobem ztvárňuje svou rodinu.

5.3 Kazuistika

O pojmu kazuistika se zmiňují Skutil a kol. (2011, s. 113) a popisují ho takto: „*Kazuistika je metoda podrobného popisu a výkladu konkrétního individuálního případu. Popisuje se v ní aktuální stav jedince a hledají se příčiny tohoto stavu v obsáhlém kontextu souvislostí*“

Kresebná kazuistika

Dle Plevové a Pugnerové (2022) se během kresebné kazuistiky zaměřujeme na tyto aspekty:

- Počátek kresby

Na počátku kresby pozorujeme, jakým způsobem dítě přistupuje k dané činnosti, zda ihned kreslí nebo dlouho přemýšlí. Zda se dítě těší na činnosti. Dále také, zda dítě komunikuje a klade otázky, nebo spíše mlčí. Jakým způsobem dítě uchopí tužku a posadí se. Celkově, jaký vztah má dítě ke kresebné činnosti.

- Průběh

V průběhu kresby se soustředíme na koncentraci pozornosti dítěte a jeho práci, zda dítě potřebuje povzbudit a podpořit, anebo zvládá pracovat samostatně. Zda činnosti dítěte baví nebo chce činnosti ukončit. Zda u dítěte převažuje pozitivní nebo negativní rozpoložení. Pozorujeme tempo práce, zda dítě kreslí rychle a má kresbu rychle hotovou, nebo pracuje pomalu a potřebuje více času pro realizaci kresby. S tím také souvisí to, zda je dítě klidné a vyrovnané, nebo neklidné a roztržité. Všimáme si, zda dítě komunikuje a komentuje kresbu, anebo mlčí a ani nevyhledává oční kontakt. Dále jaký vztah má dítě ke kresbě, zda kresbu gumuje nebo přeškrťává a chce nový papír. Sledujeme postup zobrazování, například koho nakreslil jako prvního/posledního, na co klade důraz, jak pracuje s psací plochou. Hodnotíme koncentraci pozornosti.

- Ukončení kresby

Sledujeme, jak dítě ukončí kresebnou činnost, zda je s výsledkem spokojené, nebo chce kresbu ještě opravit. Po ukončení kresby, si všimáme, zda pastelku položí nebo odhodí. Pozorujeme emoční rozpoložení dítěte a jeho chování, zda má dítě z činnosti a výsledku radost, nebo je rádo, že činnost už skončila. Zda dítě komunikuje a chce si povídat, nebo mlčí.

- Rozhovor

Po ukončení kresby probíhá rozhovor, kdy se soustředíme na verbální projev dítěte. Zda dítě si chce povídat a komentovat svou kresbu, nebo je spíše nesmělé a nekomunikuje. Dále pozorujeme, jak kresbu popisuje a co o ní sděluje. Zda dítě odpovídá na položené otázky.

- Shrnutí

V této části shrneme celý proces a zhodnotíme jeho výsledky. Doplníme slovním komentářem dítěte.

Instrukce ke kresbě

Každé dítě bylo požádáno, zda by nakreslilo svoji rodinu na základě instrukce „*Nakresli celou svou rodinu*“. Dítě mělo k dispozici bílý papír A4, tužku a pastelky. Dítě si mohlo natočit papír, tak jak chtělo. Pro kresbu byl stanoven neomezený čas.

6. Postup při sběru dat

Výzkumné šetření proběhlo v průběhu února roku 2022 ve spolupráci s mateřskou školou v rámci pedagogické praxe. Před zahájením výzkumného šetření, byl vyžádán souhlas rodičů k realizaci výzkumného šetření. Následná realizace probíhala na základě individuální práce s dítětem. Byl realizován polostrukturovaný rozhovor, zúčastněné pozorování dítěte při kresbě rodiny.

7. Výsledky výzkumu

Kazuistika č. 1

- **Pohlaví:** Dívka
- **Věk:** 3 roky, 1 měsíc
- **Lateralita:** Pravá ruka
- **Datum uskutečnění výzkumu:** 21.2. 2022

Počátek kresby:

Dívka se dlouho zamýšlela nad kresbou a nad výběrem barvy pastelky. Na činnost se těšila.

Průběh kresby:

Dívka neměla dobrou koncentraci. Potřebovala povzbuzení při kresbě. Pracovala plynule, klidně a velmi pomalu. Během kresby si dávala pauzy. Ptala se na zapisování experimentátora, slovy „*Co to děláš, ty kreslíš?*“ Dívka byla pozitivně naladěná. Průběh kresby slovně komentovala: „*Maminka má krásné šaty*“. Dívka neseděla vzpřímeně a kroutila se. Neměla správný úchop, tj. špetkový úchop, pastelku držela dlaňovým úchopem. Poté pastelku uchopila správně. Kresbu rodiny začala kresbou otce, poté matky, přičemž v té chvíli se už začala nudit. Poté nakreslila svou sestru a jako poslední sebe. Začala pastelkou ťukat o stůl a poté ťukat pastelkou na papír, z čeho na kresbě vznikly tečky, které okomentovala slovy „*To jsou beruškové tečky*“ (smích). Kresbu lidské postavy začala nakreslením hlavy, tváře, vlasů, těla. Jako poslední nakreslila nepravidelný tvar, o kterém řekla, že neví, co to je.

Ukončení kresby:

Kresbu ukončila odchodem s kresbou v ruce.

Rozhovor po kresbě:

Popiš, koho a co jsi nakreslil/a

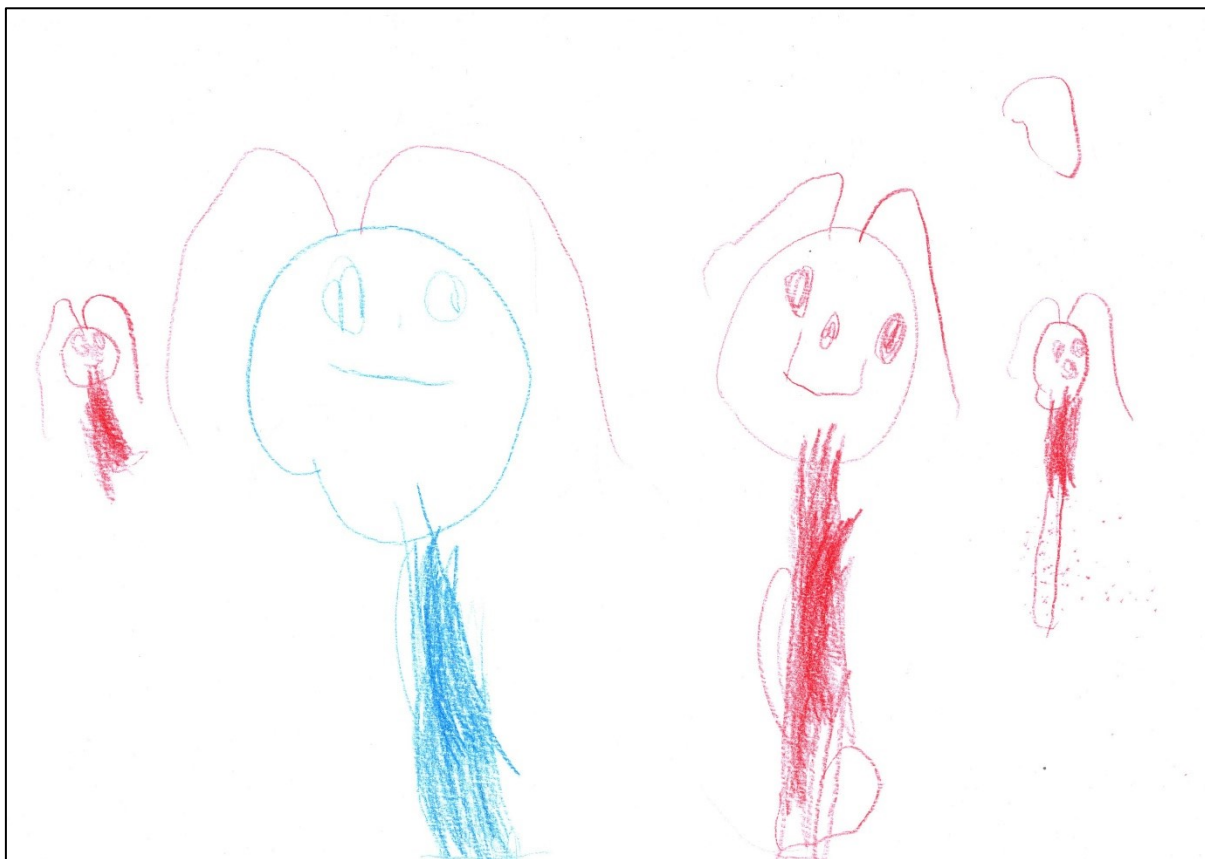
„Rodinu-maminku, tatínka a sestřičku.“

Co je rodina?

„Nevím.“

Shrnutí

Kreslení dívku těšilo, ale po nějaké chvíli se už začala nudit. Dívka nebyla dostatečně zkoncentrována na činnost.



Kresba č. 1: Kresba rodiny (Zdroj: praxe)

Kazuistika č. 2

- **Pohlaví:** Chlapec
- **Věk:** 3 roky, 10 měsíců
- **Lateralita:** Pravá ruka
- **Datum uskutečnění výzkumu:** 21.2.2022

Počátek kresby

Chlapec bez váhání souhlasil s nakreslením obrázku. Na činnost se těšil. Než začal kreslit, položil otázku se slovy „*První mám být já, že? Protože jsem se narodil z maminky z jejího břicha*“. Poté začal ihned kreslit.

Průběh kresby

Chlapec měl během kresby dostatečnou koncentraci. Dokázal pracovat samostatně. Byl pozitivně naladěný. Pracoval plynule a klidně. Pastelku uchopil do pravé ruky špetkovým úchopem. Během kresby komentoval, co kreslí: „*Já jsem v bříšku u maminky*“. Jako prvního člena rodiny nakreslil maminku, která měla v bříšku miminko, tj. chlapce. Poté nakreslil tatínka, dědečka a babičku.

Ukončení kresby

Kreslení ukončil položením pastelky a následným okomentováním obrázku.

Rozhovor po kresbě

Popiš, co a koho jsi nakreslil/a

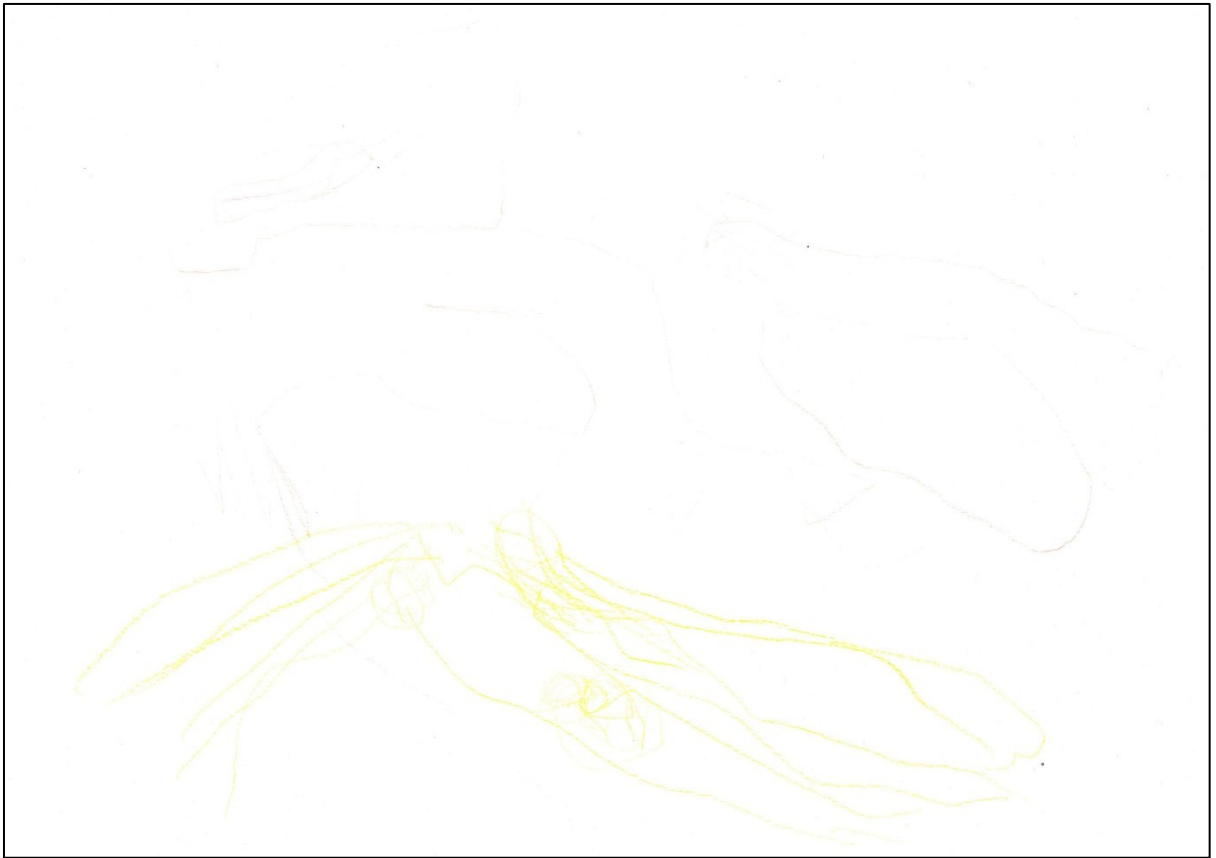
„*Nakreslil jsem naši rodinu. Tady je maminka a já jsem v bříšku. Tatínek je vedle maminky. Na hoře je ještě dědeček s babičkou, oni jsou nad naším domkem. A máme také ještě pejska.*“

Co je rodina?

„*To je, že jsme spolu.*“

Shrnutí

Chlapec byl soustředěný v průběhu kresby. Činnost ho bavila. Měl kladný přístup k činnosti. Na základě literatury, kreslířské dovednosti neodpovídají věku chlapce.



Obr. 2: Kresba rodiny (Zdroj: praxe)

Kazuistika č. 3

- **Pohlaví:** Chlapec
- **Věk:** 4,5 let
- **Lateralita:** Pravá ruka
- **Datum uskutečnění výzkumu:** 22.2. 2022

Počátek kresby

Než začal chlapec kreslit, řekl, že neumí nakreslit muže a chlapce. Bylo mu vysvětleno, že to nevadí, že to určitě zvládne. Poté začal ihned kreslit. Na činnost se velice těšil.

Průběh kresby

Chlapec byl během kreslení velmi soustředěný a klidný. Pracoval samostatně a udržoval oční kontakt. Převažovalo u něho pozitivní ladění. Chlapec pracoval velmi plynule. Během kreslení komunikoval a komentoval, co kreslí: „*Nevím, jestli se mi to líbí, zkusím to nakreslit ještě z druhé strany, to bude hezčí. Kreslením mám opravdu moc rád*“. Během kreslení si dokonce zpíval. Pastelku držel špetkovým úchopem a seděl vzpřímeně. Kresbu začal kreslením vysokého stromu, zdůrazňoval, že strom je velice vysoký. Následně papír otočil na druhou stranu a okomentoval to slovy, že na druhé straně to bude lepší a hezčí. Na druhé straně papíru znovu nakreslil strom, poté svého otce, maminku, bratra a jako poslední dokreslil čáry. Sebe už nechtěl nakreslit.

Ukončení kresby

Kresbu ukončil položením tužky a slovy, že už nechce kreslit. Chtěl si ale ještě povídat.

Rozhovor po kresbě

Popiš, koho a co jsi nakreslil/a

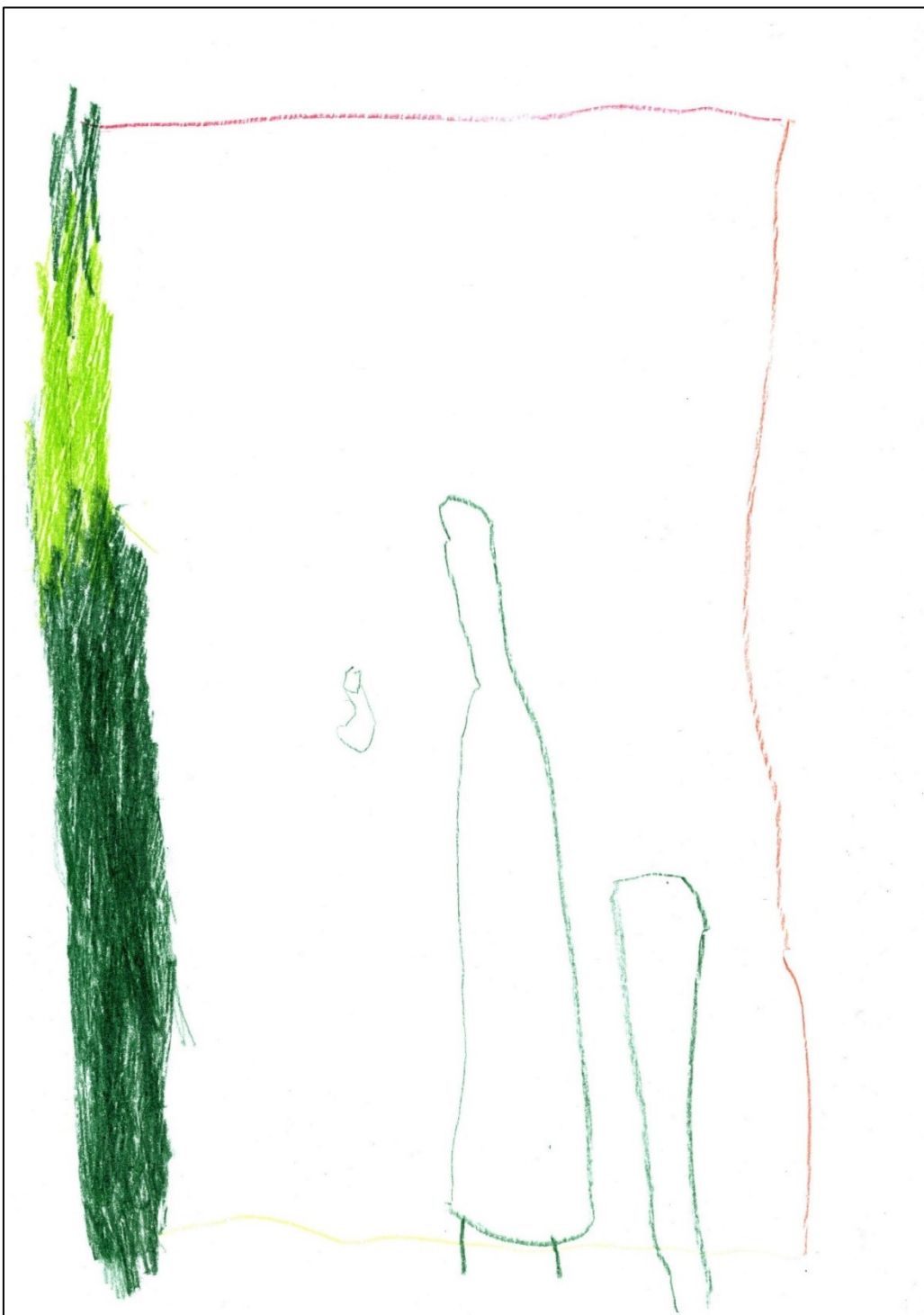
„Nakreslil jsem strom, který je hrozně moc velký a vysoký, on je za naším domem. Pak je tady tatínek, který je taky moc vysoký. Maminka je vedle něho. A ještě mám malého bratříčka, který je malinký. A tady to je skříň na oblečení, a tady spím já. To je střecha, to je stěna a to podlaha. No, a to je celý náš dům.“

Co je rodina?

„No to je přece tatínek, maminka, já a můj bratr.“

Shrnutí

Chlapce tato činnost velice bavila, byl pozitivně naladěný, a dokonce v průběhu kreslení si zpíval. Byl velice komunikativní. Na základě literatury, kreslířské dovednosti neodpovídají věku chlapce.



Obr. 3: Kresba rodiny (Zdroj: praxe)

Kazuistika č. 4

- **Pohlaví:** Dívka
- **Věk:** 5 let, 1 měsíc
- **Lateralita:** Pravá ruka
- **Datum uskutečnění výzkumu:** 22.2. 2022

Počátek kresby

Než začala dívka kreslit, nevěděla, jak si natočit papír, nakonec papír natočila na šířku. Následně začala bez přemýšlení ihned kreslit.

Průběh kresby

Dívka se při kresbě plně soustředila. Udržovala oční kontakt. Během kresby si chtěla povídat. Emoční rozpoložení bylo pozitivní, kreslení dívku bavilo. Pracovala rychle. Během kreslení popisovala, co kreslí: „*Budeme mít nový domek, ale ještě tam nebydlíme*“. Dívka jevila zájem o zápisy experimentátora a ptala se, co je důvodem zapisování poznámek. Pastelku držela špetkovým úchopem. Jako prvního člena rodiny nakreslila otce, následně matku, poté sebe a na konec svého bratra. Později ještě doplnila kresbu nakreslením domku, psa a sluníčka. U kresby lidské postavy začala od nakreslení hlavy, vlasů, tváře, těla. Pro kresbu využila dolní okraj papíru.

Ukončení kresby

Dívka kresbu ukončila položením pastelky. Následně začala ukládat vedle sebe všechny pastelky, a to podle velikosti. Kreslit už nechtěla, ale chtěla si ještě dále povídat. S výsledkem kresby byla spokojená.

Rozhovor po kresbě

Popiš, co a koho jsi nakreslil/a

„Nakreslila jsem svou rodinu-tatínka, maminku a bratříčka. A taky ještě náš nový domek a našeho pejska. Tatínek nemá vlasy, protože je plešatý (smích). Maminka má hezké dlouhé vlasy a je moc hezká. Můj bratr má rád modrou barvu, proto má modré tričko. A má také modré oči.“

Co je rodina?

„To je, jak jsme všichni spolu.“

Shrnutí

Kreslení dívku bavilo, jelikož kreslení je její oblíbená činnost. Dívka při kresbě byla soustředěná a neměla problém udržet pozornost. O své rodině vyprávěla velmi hezky. Celkově dívka byla kresbou zaujatá a také se nebála komunikovat.



Obr. 4: Kresba rodiny (Zdroj: praxe)

Kazuistika č. 5

- **Pohlaví:** Dívka
- **Věk:** 5 let, 4 měsíce
- **Lateralita:** Pravá ruka
- **Datum uskutečnění výzkumu:** 23.2. 2022

Počátek kresby

Dívka se dlouho rozmýšlela, než začala kreslit. Působila klidným a vyrovnaným dojmem. Na činnost se těšila.

Průběh kresby

Koncentrace pozornosti byla dobrá, samostatně pracovala. U dívky převažovalo pozitivní ladění. Pracovala velmi plynule a klidně. V průběhu kreslení mlčela. Pastelku držela špetkovým úchopem, seděla vzpřímeně. Rodinu začala kreslit z levé strany papíru v pořadí, otec, mladší bratr, starší sestra a dívka, spojené těly, a jako poslední nakreslila matku. Kresbu lidské postavy začala nakreslením hlavy, vlasů, detailů obličeje, trupu, rukou, nohou. Na konec vybarvila oblečení, kromě oblečení matky. Otec nemá nakreslené nohy.

Ukončení kresby

Dívka kresbu ukončila položením pastelky. Poté začala ukládat vedle sebe všechny pastelky.

Rozhovor po kresbě

Popiš, koho a co jsi nakreslil/a

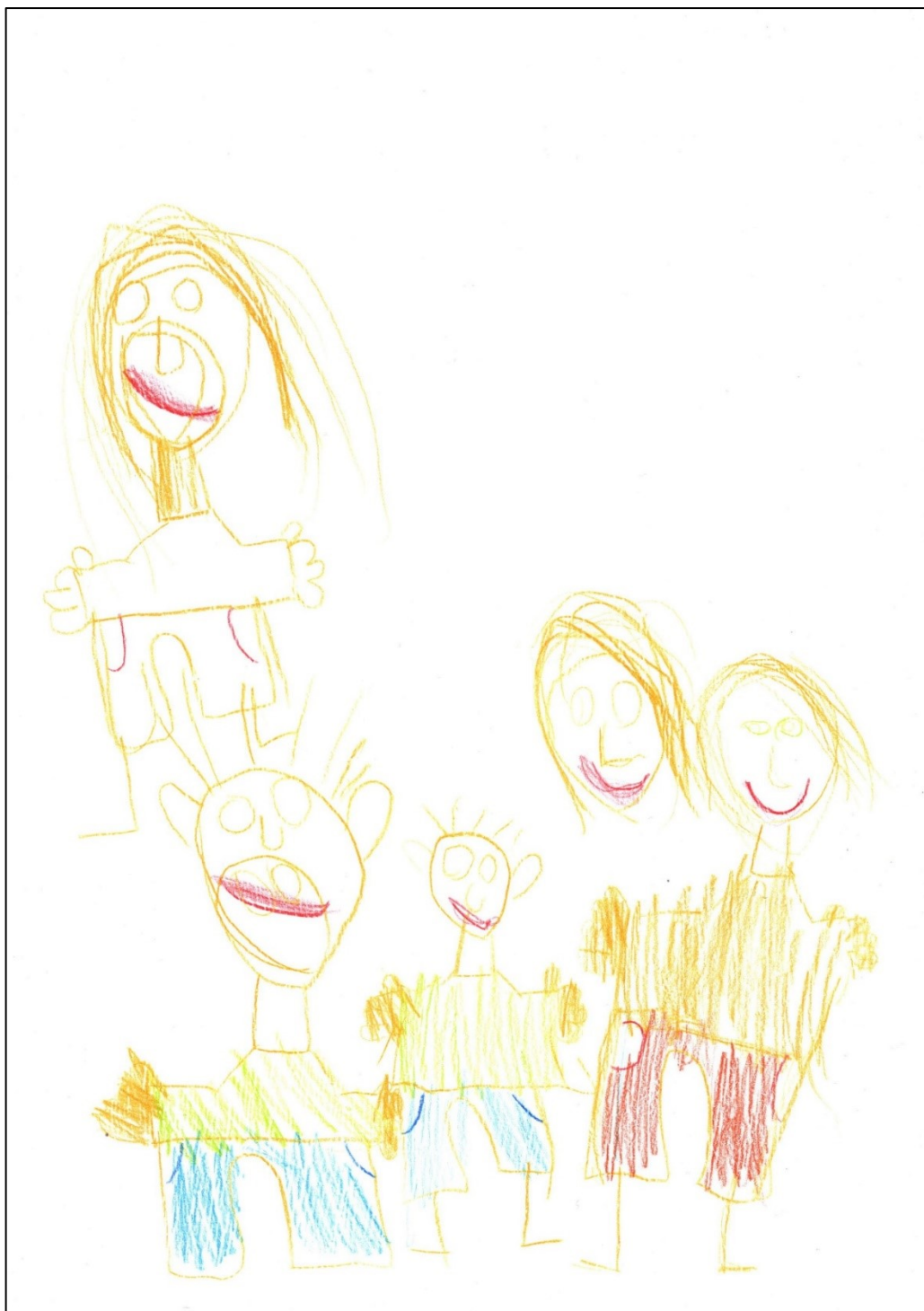
„Rodinu. Maminka je daleko, proto je nahoře.“

Co je rodina?

„Že jsme všichni.“

Shrnutí

Dívka s poklidem nakreslila obrázek. Celkově nebyla moc výřečná, ke kresbě se vyjádřila jen pár slovy. Zajímavým detailem v kresbě je znázornění dívky a její sestry, kdy těla jsou spojena. Dále zajímavým detailem je také to, že její umístěna nad celou rodinou.



Obr. 5: Kresba rodiny (Zdroj: praxe)

Kazuistika č. 6

- **Pohlaví:** Chlapec
- **Věk:** 5 let, 7 měsíců
- **Lateralita:** Pravá ruka
- **Datum uskutečnění výzkumu:** 23.2.2022

Počátek kresby

Chlapec ihned začal kreslit, na činnost se těšil.

Průběh kresby

Koncentrace pozornosti u chlapce byla dobrá, byl soustředěný. Samostatně pracoval. U chlapce převažovalo pozitivní ladění a během kreslení se usmíval. Pracoval plynule, v klidu. V průběhu kresby spíše nekomunikoval, řekl pouze pár slov. Chlapec držel pastelku špetkovým úchopem, seděl vzpřímeně. Kresbu rodiny začal nakreslením matky, poté mladšího bratra, staršího bratra a na konec sebe. Otce nenakreslil, jelikož pro nakreslení postavy otce nezbylo místo na papíře. Kresbu lidské postavy začal nakreslením hlavy, detailů obličeje, vlasů, trupu, rukou, nohou a prstů. Poté u postavy matky, vybarvil obličej, krk a jednu ruku. Na konec nakreslil trávu, nebe a slunce.

Ukončení kresby

Kresbu ukončil položením pastelky, přičemž ještě přemýšlel, zda kresbu nějak nevylepšit. Poté začal ihned popisovat kresbu.

Rozhovor po kresbě

Popiš, koho a co jsi nakreslil/a

„Tak to je moje rodina, ale tatínek se nevešel, protože mi už nezbylo místo. Jsme všichni pod zemí a tam je náš dům. Budeme mít totiž nový domek, ale nebydlíme v něm ještě.“

Co je rodina?

„No já to vím, ale nevím, jak to popsat... Já nevím.“

Shrnutí

Chlapce činnost bavila, přistupoval k ní pozitivně. Chlapec byl velmi pozitivně naladěný.



Obr. 6: Kresba rodiny (Zdroj: praxe)

Kazuistika č. 7

- **Pohlaví:** Chlapec
- **Věk:** 5 let, 10 měsíců
- **Lateralita:** Pravá ruka
- **Datum uskutečnění výzkumu:** 24.2. 2022

Počátek kresby

Chlapec ze začátku neměl zájem o kreslení. Poté změnil názor a na činnosti se těšil. Než chlapec začal kreslit, položil otázku: „*Mám nakreslit rodinu i s kytkami?*“

Průběh kresby

Chlapec se plně soustředil. Pracoval pomalu a klidně, v průběhu kreslení si dával krátké přestávky. U kreslení velmi přemýšlel. Průběh kresby komentoval různými příběhy z výletů a prázdnin. Chlapec držel pastelku špetkovým úchopem. Jako první nakreslil kaktus, z toho důvodu, že má velmi rád rostliny a kytky, kaktusy nejvíce. Poté začal s kresbou svého otce. Lidskou postavu začal kreslit nejdříve od bot, poté, nohy, trup, krk, hlava, detaily obličeje, ruce. Jako poslední nakreslil mrak a slunce.

Ukončení kresby

Kresbu ukončil položením pastelky. Poté začal ihned sám od sebe popisovat, koho a co nakreslil.

Rozhovor po kresbě

Popiš, koho a co jsi nakreslil/a.

„Nakreslil jsem kaktus, protože se mi moc líbí kaktusy. Jednou jsem viděl takový opravdový a moc velký kaktus. Viděl jsem o blízko našeho domu u sousedů a pak taky v zoo. Mám moc rád rostliny. Tatínek je nakreslený odděleně, protože se přestěhoval, protože byl nemocný.“

Co je rodina?

„Táta, máma, my.“

Shrnutí

Chlapce činnost bavila. K této činnosti potřeboval čas a klid. Kresba je velmi překvapivá a liší se od ostatních, a to z toho důvodu, že je zde zobrazen pouze otec.



Obr. 7: Kresba rodiny (Zdroj: praxe)

Kazuistika č. 8

- **Pohlaví:** Dívka
- **Věk:** 5 let, 11 měsíců
- **Lateralita:** Pravá ruka
- **Datum uskutečnění výzkumu:** 24.2.2022

Počátek kresby

Než dívka začala kreslit, zeptala se, zda má nakreslit i prarodiče. Poté začala ihned kreslit. Na kreslení se velice těšila.

Průběh kresby

Dívka se velice soustředila na kresbu. Pracovala rychle, ale s klidem. V kreslení si věřila a byla sebevědomá v dobrém slova smyslu. U dívky převažovalo pozitivní ladění. Průběh kresby slovně komentovala: „*Paní učitelko, mám moc ráda kreslení. Doma si často kreslím. A když půjdu do školy, tak budu chodit do kroužku kreslení*“. Pastelku nedržela špetkovým úchopem, tlačila na pastelku. Celkově kreslila velmi střídavě, například, jednou nakreslila člena rodiny, poté trávu, a následně se zase vrátila k členům rodiny. Kresbu začala kreslit v tomto pořadí: nebe, mraky, slunce, otec, zem, matka, dívka (autorka kresby), mladší sestra, babička, dědeček, tráva, sláma, nebe. Lidskou postavu nakreslila v pořadí: hlava, detaily obličeje, vlasy, trup, nohy, ruce. Dívka má ještě dva starší sourozence, které nenakreslila, protože ji nezbylo místo na papíře.

Ukončení kresby

Dívka kresbu ukončila slovy „*Už to mám hotové*“. Pastelku stále ještě držela v ruce.

Rozhovor po kresbě

Popiš, koho a co jsi nakreslil/a

„*Tak to je moje rodina. Tatínek, maminka, já, sestřička, která má miminkovský overal (smích), a pak ještě babička a dědeček. Za námi je pole a sláma, protože když jsme u babičky, tak se pracuje na poli. Babička má hodně slámy a taky, kde my bydlíme tak tam je hodně slámy. A za námi je západ slunce, který mám moc ráda, je to vždy tak hezké.*“

Co je rodina?

„To je, že musíme být všichni spolu a bez rodiny by mi bylo smutno. Musíme si pomáhat a také uklízet, protože by bylo na světě hodně odpadků a nepořádku.“

Shrnutí

Dívku kreslení velmi bavilo, jelikož moc ráda kreslí. Dívka byla velmi komunikativní a nebála se. Dívka velmi krásně kreslí a je zde pravděpodobné, že dívka má jisté kreslířské vlohy. Celkově kresba je velmi pestrá a barevná, je zde mnoho detailů.



Obr. 8: Kresba rodiny (Zdroj: praxe)

Kazuistika č. 9

- **Pohlaví:** Chlapec
- **Věk:** 6 let
- **Lateralita:** Pravá ruka
- **Datum uskutečnění výzkumu:** 25.2.2022

Počátek kresby

Než chlapec začal kreslit, nebyl si moc jistý, zda to zvládne. Řekl, že neumí kreslit. Po chvíli začal sám od sebe kreslit.

Průběh kresby

Chlapec v průběhu kreslení byl velmi soustředěný a precizní. Kresba mu velmi dlouho trvala, potřeboval čas. Během kresby velmi přemýšlel. Vždy po nějaké době, si potřeboval dát krátkou přestávku. Nekomunikoval a neudržoval oční kontakt. Pastelku držel špetkovým úchopem a seděl vzpřímeně. Jako prvního člena rodiny, nakreslil z pravé strany otce, poté z levé strany matku, a uprostřed svého staršího bratra a sebe. Kresbu lidské postavy, začal nakreslením obličeje, poté nakreslil hlavu, trup, ruce, nohy. Následně chtěl detailně nakreslit a vybarvit oblečení. Když kreslil a vybarvoval své postavě oblečení, díval se precizně na své oblečení, aby ho nakreslil stejně. Když už chtěl končit, došlo mu, že nemá nakreslené ruce, poté je ihned dokreslil.

Ukončení kresby

Chlapec odložil pastelku a začal vyprávět, co bude dělat, až přijde domů z mateřské školy.

Rozhovor po kresbě

Popiš, koho a co jsi nakreslil/a

„To je moje rodina, mám tatku, mamku a staršího bratra. Maminka často nosí takové triko.“

Co je rodina?

„Nevím.“

Shrnutí

Chlapec byl trochu nebojácný, bál se komunikovat. Byl ale velmi milý a usmíval. Pro práci potřeboval spoustu času. Byl velmi klidný.



Obr. 9: Kresba rodiny (Zdroj: praxe)

Kazuistika č. 10

- **Pohlaví:** Dívka
- **Věk:** 6 let, 1 měsíc
- **Lateralita:** Pravá ruka
- **Datum uskutečnění výzkumu:** 25.2.2022

Počátek kresby

Dívka začala ihned odhodlaně kreslit. Na činnost se moc těšila. Vše ji bylo jasné.

Průběh kresby

Ze začátku koncentrace pozornosti byla dobrá, ale po nějakém čase se dívka nedokázala na plno soustředit, pokládala si ruce a hlavu na stůl. Byla velmi výřečná, chtěla si o všem povídat. Dívka nedržela pastelku špetkovým úchop. Kresbu rodiny nakreslila v pořadí: matka, otec, starší sestra, dívka (autorka kresby), mladší sestra, pes, kočka, babička, dědeček. U kresby lidské postavy nakreslila nejdříve hlavu, detaily obličeje, vlasy, trup, ruce, prsty, nohy. Všechno nejdříve nakreslila tužkou, poté vybarvila pastelkami.

Ukončení kresby

Kresbu ukončila takovým způsobem, že kresbu začala skládat jako harmoniku a chtěla si ji vzít domů. Trvala na tom, aby kresbu viděla její maminka a zeptala se, zda by bylo možné kresbu vyfotit a poslat fotku mamince.

Rozhovor po kresbě

Popiš, koho a co jsi nakreslil/a

„Nakreslila jsem celou moji rodinu, i zvířata, protože oni taky patří do rodiny. Maminka má takový kostým, protože se ráda obléká do kostýmů, tak tady je jako princezna. Ona se každý rok převléká do kostýmu, nebo někdy také do žabek nebo nosí i černé tričko. A na šatech je vždy takový nápis, takové písmenka. Tatínek rád nosí oranžovou barvu, proto má oranžové triko a papuče. Ale nemá vlasy, je plešatý (smích). Máme všichni papuče, protože doma máme studenou podlahu, ale u babičky nemusíme nosit papuče.“

Co je rodina?

„To znamená, že se máme všichni rádi.“

Shrnutí

Dívka byla velice temperamentní osobností. Byla velice sympatická a společenská. Chtěla si velmi povídat. O své rodině vyprávěla velmi hezky.



Obr.10: Kresba rodiny (Zdroj: praxe)

8. Diskuse

V dnešní době, kdy téma rodiny je podrobené mnoha diskusím „Co je to rodina? Koho můžeme považovat za rodinu? Jaké je její místo v dnešní společnosti? Jakou roli plní pro její členy a celou společnost“ se můžeme setkat s mnohými názory. Jedno je ale jisté, rodina je neodmyslitelnou částí každého dítěte, a to od prvních chvil života, proto je důležité se tématem rodiny zabývat. V této práci téma rodiny bylo zkoumáno prostřednictvím kresby dítěte. Kresba je nejvíce autentickým a přirozeným projevem a vyjádřením emocí dítěte. Kresba má různé fáze, ve kterých dítě je schopno vyjádřit své city, emoce, místo ve své rodině a společenské skupině, a zároveň jak vnímá svět, ve kterém žije.

Výzkumné šetření si, kladlo za cíl, zjistit, zda se rodinná situace a vztah dítěte k členům rodiny promítá v kresbě dítěte předškolního věku. Dále také to, jaká specifika dětská kresba sebou přináší. Co pro děti znamená rodina, a jak tento pojem chápou. To, jak dítě svou rodinu v kresbě zobrazí, můžeme zhodnotit na základě jistých kritérií. Vágnerová (2017) tyto kritéria rozlišuje a to následovně:

- 1) Koho dítě nakreslí
- 2) Jak dítě různé členy rodiny nakreslí
- 3) Pořadí a prostorové uspořádání kresby
- 4) Formální znaky kresby

Co se týká chápání pojmu rodina, děti rozlišují, že rodina se skládá z otce, matky a sourozenců, případně prarodičů a dalších rodinných příslušníků. Avšak jádro rodiny, jsou pro dítě rodiče a sourozenci. Na otázku, „Co je to rodina“ děti odpovídaly různými způsoby. Buďto, že rodina jsou otec, matka a sourozenci, anebo častá odpověď dětí byla, že neví. Tuto odpověď si vysvětlují tím, že dítě moc dobře ví, co je to rodina, ale jeho komunikativní schopnosti v tomto věku, dítěte velmi omezují, tudíž dítě není schopno pojem rodina vysvětlit a popsat, tak jak by chtělo. Proto je tady kresba, díky které dítě může pojem rodina vysvětlit. Kresba v tomto případě zastupuje slova dítěte.

Ve výzkumném šetření jsme stanovili následující tři výzkumné předpoklady:

Ověření výzkumného předpokladu

VP 1: Předpokládáme, že ve většině případů, děti předškolního věku ztvárňují statické, nediferencované zobrazení rodiny.

Děti své členy rodiny ve většině případů ztvárnily v řadě vedle sebe, kdy členové jsou si podobní a mají podobné charakteristické rysy. Rodiče, které dítě nakreslilo zpravidla jako první, mají větší postavu. V některých případech velikost všech členů byla stejná. Tudíž výzkumný předpoklad se **potvrdil**. Tuto skutečnost, že dítě kreslí všechny osoby stejně, vysvětluje Novák (2004, s. 12), jako „*nedostatek kreslířských dovedností*“, ale příčinou může být také to, že dítě nechce nikoho upřednostnit, a dokonce i nahněvat. Také velikost postav, může mnohé o členech rodiny vypovídat. Čím je postava větší, tím je pro dítě důležitější. V opačném smyslu, kdy postava je zobrazena malá, může to vypovídat o tom, že pro dítě není tak důležitá nebo také to, že je to jisté přání dítěte, aby osoba se stala bezvýznamnou. U ztvárnění členů rodiny můžeme také pozorovat jisté charakteristické rysy nebo symboly, které o rodinných členech mohou mnohé vypovídat. Vágnerová (2017) například zmiňuje že, různé deformace a disproporce, chybění části těla, mohou vypovídat o pocitech a přáních dítěte. Například v případě chybění paží a rukou, které označují spojení, se může jednat o absenci kontaktů, které dítě omezují a dítě se tak může cítit osamělé.

VP 2: Předpokládáme, že otec je ve většině případů nakreslen jako první v pořadí.

Na základě výzkumného šetření, bylo zjištěno, že sedm kreseb z deseti, tuto skutečnost vykazuje. Činí to tedy 70 % pravdivosti, tudíž výzkumný předpoklad se **potvrdil**. Vágnerová (2017) uvádí že, osoba, která je zobrazena jako první, je pro dítě důležitá, ať už ve smyslu pozitivním nebo negativním. Je zde také důležité umístění postavy. Právě postava, která je nakreslena jako první, často bývá umístěna ve středu papíru na levém okraji. Toto umístění označuje význam a postavení, které osoba v rodině zaujímá. Zaujímáme názor, že může to být

známka právě toho, že otec je v rodině považován za takzvaného vůdce, a ne nadarmo se říká, že otec je „hlavou rodiny“.

VP 3: Předpokládáme, že v případě absence jednoho z rodičů v rodině dítěte, se tato skutečnost v kresbě projeví.

V případě našeho výzkumného šetření, je tato skutečnost pravdivá. Výzkumný předpoklad se tedy **potvrdil**. Jedná se o kazuistiku č. 8, kdy chlapec v kresbě ztvárnil pouze svého otce. Z výpovědi dítěte vyplývá, že tatínek nežije společně s rodinou. Na základě této výpovědi chlapce, můžeme konstatovat, že otec je pro chlapce velmi důležitý a to, že nakreslil pouze otce, může být projevem přání nebo stesku po otci. Matějček (1986, s. 35) uvádí, že *„výsledky získané rozličnými výzkumnými přístupy shodně svědčí o tom, že situace dítěte vyrůstajícího v neúplné rodině je svým způsobem zvláštní, náročná, někdy ohrožující a někdy i nebezpečná. Toto nebezpečí může a ovšem i nemusí být uskutečněno“*. Je tedy patrné, že dítě, které vyrůstá v neúplné rodině, je poznamenáno a má to v životě velmi těžké, jelikož musí překonávat všechny své smutky, strádání, stesky, které absence jednoho rodiče v rodině dítěte přináší. Proto úkolem rodičů je dítě obklopit láskou, i když rodina již nežije pohromadě a neplní svou funkci, tak jak by měla.

Závěr

Tato bakalářská práce si kladla za cíl zjistit, zda se promítá rodinná situace a vztah dítěte k členům rodiny v jeho kresebném projevu. Také porovnat kresby rodiny dítěte z různých rodinných prostředí. Jak dítě vidí a vnímá rodinnou situaci, ve které se nachází. Kreslení je jedinečný proces vyjadřování, jelikož nevyžaduje po dítěti žádná slova a z toho důvodu tato činnost dítě nezatěžuje a je pro něho příjemná. Dává dítěti svobodu. Proto je to účinná cesta k diagnostice dítěte. Není pochyb o tom, že kresby poskytují cenné informace o osobnosti dítěte, o jeho psychickém, fyzickém stavu a také rodinné situaci.

V teoretické části jsme se věnovali pojmům, které nám přiblížily jisté skutečnosti. V první kapitole byl vysvětlen předškolní věk a vývoj dítěte v tomto období. V následující kapitole jsme zcharakterizovali význam a důležitost rodiny, a její vliv na dítě. V třetí kapitole jsme věnovali pozornost dětské kresbě, která je provázejícím tématem práce. Ve čtvrté kapitole, jsme uvedli diagnostické možnosti kresby. V praktické části jsme popsali výzkumné šetření, které proběhlo na základě kvalitativního přístupu. Použitými metodami byl polostrukturovaný rozhovor, kresba, kresebná kazuistika a pozorování, které probíhalo v průběhu kresby rodiny. Výzkumné šetření bylo provedeno v mateřské škole v místě bydliště experimentátora. Cílem bylo určit, jak se projevuje rodinná situace dítěte v jeho kresbě.

Můžeme tedy konstatovat, že kresby děti se mohou lišit na základě rodinné situace, vztahů a citů, které dané dítě ke své rodině pociťuje. Na závěr je potřeba zdůraznit skutečnost, že kresba je opravdu velmi cenným a účinným způsobem pro získání vědomostí o dítěti a jeho rodině.

Použitá literatura

- BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ, 2015. *Diagnostika dítěte předškolního věku: co by dítě mělo umět ve věku od 3 do 6 let*. 2. vydání. Brno: Edika. ISBN 978-80-266-0658-1.
- BEDNÁŘOVÁ, Jiřina a Vlasta ŠMARDOVÁ, 2021. *Rozvoj grafomotoriky: Jak rozvíjet kreslení a psaní*. [online]. 2. vydání. Brno: Edika, [cit. 2022-03-18]. ISBN 9788026616177. Dostupné také z: <https://play.google.com/books>
- COGNET, Georges, 2013. *Dětská kresba jako diagnostický nástroj*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0499-2.
- ČÁČKA, Otto, 1996. *Psychologie dítěte*. 2. dopl. vyd. Tišnov: Sursum. ISBN 80-85799-03-0.
- ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ, 2001. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál. ISBN 978-807-3672-737.
- DAVIDO, Roseline, 2001. *Kresba jako nástroj poznání dítěte: dětská kresba z pohledu psychologie*. Praha: Portál. ISBN isbn80-7178-449-4.
- GRECMANOVÁ, Helena a kol., 1998. *Obecná pedagogika II*. Olomouc: Hanex. ISBN 80-85783-24-X.
- KOCH, Jaroslav a Zdeněk MATĚJČEK, 1960. *Psychologie a pedagogika dítěte*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství.

- KOLÁŘ, Zdeněk a kol., 2012. *Výkladový slovník z pedagogiky: 583 vybraných hesel*. [online]. Praha: Grada Publishing, a.s., [cit. 2022-02-20]. ISBN 978-80-247-9085-5. Dostupné také z: <https://www.bookport.cz/prehled/>
- LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2006. *Vývojová psychologie*. [online]. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., [cit. 2022-02-20]. ISBN 978-80-247-9085-5. Dostupné také z: <https://www.bookport.cz/prehled/>
- MATĚJČEK, Zdeněk, 1986. *Rodiče a děti*. Praha: Avicem. ISBN 08-011-86.
- MATĚJČEK, Zdeněk, 2000. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-494-X.
- MATĚJČEK, Zdeněk, 2005. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. Praha: Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-247-0870-6.
- MATOUŠEK, Oldřich, 1993. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-901424-7-8.
- NOVÁK, Tomáš, 2004. *Co dítě sděluje, když nakreslí svou rodinu*. Olomouc: Rubico. ISBN 80-7346-037-8.
- NOVÁK, Tomáš, 2007. *Sourozenecké vztahy*. Praha: Grada Publishing, a.s. 978-80-247-2075-3.
- SKUTIL, Martin a kol., 2011. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. [online]. Praha: Portál, [cit. 2022-04-10]. ISBN 978-80-7367-778-7. Dostupné také z: <https://www.bookport.cz/prehled/>

- PLEVOVÁ, Irena a Michaela PUGNEROVÁ, 2022. *Dětská kresba v pedagogické praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s. V tisku.
- PUGNEROVÁ, Michaela. *Jak psát závěrečnou práci: Zásady pro psaní závěrečné práce pro studenty Pedagogické fakulty Univerzity Palackého*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2019. ISBN 978-80-244-5568-6.
- SOBOTKOVÁ, Irena, 2012. *Psychologie rodiny*. [online]. 2., přeprac. vyd. Praha: Portál, [cit. 2022-03-01]. ISBN 978-80-262-0217-2.
- ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, Jitka a kol., 2010. *Přehled vývojové psychologie*. 3., uprav. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-2433-0.
- ŠMELOVÁ, Eva a Michaela PRÁŠILOVÁ, 2018. *Didaktika předškolního vzdělávání*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1302-4.
- ŠVARŤÍČEK, Roman a kol., 2007. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. [online]. Praha: Portál, [cit. 2022-04-10]. ISBN 978-80-7367-313-0. Dostupné také z: <https://www.bookport.cz/prehled/>
- UŽDIL, Jaromír, 1974. *Čáry, klikyháky, paňáci a auta: Výtvarný projev a psychický život dítěte*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n.p. ISBN 80-7178-599-7.
- VÁGNEROVÁ, Marie, 2017. *Vývoj dětské kresby a její diagnostické využití*. Praha: Raabe. ISBN 978-80-7496-333-9.
- VÁGNEROVÁ, Marie a Lidka LISÁ, 2021. *Vývojová psychologie: Dětství a dospívání*. [online]. 3., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, [cit. 2022-03-01]. ISBN 978-80-246-5024-0.

Přílohy

Příloha č. 1: Informovaný souhlas rodičů

Informovaný souhlas rodičů

Souhlasím s případným anonymním zveřejněním kresby v bakalářské práci.

Datum:

Podpis rodiče nebo jiného zástupce dítěte:

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Aleksandra Jachnická
Katedra nebo ústav:	Katedra psychologie a patopsychologie
Vedoucí práce:	Mgr. Michaela Pugnerová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2022

Název práce:	Zobrazení rodiny v kresbě dítěte předškolního věku
Název v angličtině:	Depiction of a family in a drawing of a preschool child
Anotace práce:	Bakalářská práce pojednává o rodině a jejím zobrazení prostřednictvím kresby. Teoretická část obsahuje poznatky o vývoji dítěte předškolního věku, důležitosti rodiny v životě dítěte, vývoji dětské kresby a o možnostech využití kresby, jako diagnostického prostředku. Praktická část zkoumá dětský kresebný projev. Obsahuje kresby rodiny dítěte předškolního věku. Jsou zde zpracovány kresebné kazuistiky dětí a jejich následné zhodnocení.
Klíčová slova:	Dítě, předškolní věk, vývoj, rodina, dětská kresba, diagnostika
Anotace v angličtině:	The bachelor thesis deals with the family and its representation through drawing. The theoretical part contains knowledge about the development of the preschool child, the importance of the family in the child's life, the development of children's drawing and the possibilities of using drawing as a diagnostic tool. The practical part explores children's drawing expression. Includes drawings of the preschool child's family. Drawing case studies of children and their subsequent evaluation are presented.
Klíčová slova v angličtině:	Child, preschool age, development, family, child's drawing, diagnostics
Přílohy vázané v práci:	Kresby rodiny dětí předškolního věku, informovaný souhlas rodičů
Rozsah práce:	68 stran
Jazyk práce:	Český jazyk